

OLAV

KATOLSK TIDSSKRIFT FOR RELIGION OG KULTUR

May-Lisbeth Myrhaug, s. 1

Den katolske kirke og religionsfriheten

Gunnel Vallquist, s. 5

Århundredets kardinal

Aage Hauken o.p. om «The Passion of the Christ», s. 10

Romantiserende filmverk

Lars Roar Langslet, s. 13

Ludvig Holberg – den store opplyser

Peggy Bruce, s. 16

Fransiskanerne jubilerer –

80 år i Norge og 70 år i St. Hallvard

Ronald Hölscher o.f.m., s. 20

Minner og takknemlighet

Bokomtale, s. 21

Terje Tønnessen: Kristus blant dere – håpet om herligheten.

Klara av Assisis skrifter – oversatt av Hubert Hodzelmans o.f.m.

STIKKORD: SOLIDARITET

EU er utvidet med ti nye medlemsland, åtte av dem er tidligere kommunistdiktaturer. Sett fra de nyes ståsted, betegnet 1. mai 2004, slik mange kommentatorer har påpekt, en slags tilbakevenden til Europa, det endelige tegn på at kommunisttidens øst-vest-delning er overvunnet, nesten 15 år etter Berlinmurens fall.

Det var relativt høy prosent for tilslutning i de nye landene, men til dels lav valgdeltagelse. Skepsis til EU eller mangel på politisk interesse og engasjement hos de mange hjemmesittere? Antakelig adskillig av begge deler, ikke minst det siste. Vaclav Maly, katolsk hjelpebiskop av Praha – tidligere undergrunnsprest som livnærte seg ved strøjobber, medstifter av borgerrettsbevegelsen Charta 77 og en sentral skikkelse under fløyels-revolusjonen – etterlyste, i et intervju i forbindelse med EU-utvidelsen både mer samfunnsånd og solidaritet på grasrotnivå samt et høyere nivå på den politiske kultur i sitt hjemland. Med andre ord: Demokrati er ikke lært over natten. Samtidig: Det 'nye' systemet, kapitalismen, som understreker ytelse, suksess og profitt virker ikke umiddelbart og automatisk befordrende på samfunnsdyder som solidaritet og offervilje eller på fremveksten av politikere av rette solidariske kaliber. Lignende toner også under et møte i Budapest nylig for Europa-regionen av UCIP, Den internasjonale katolske presseunionen. Og under det hele det store tema: Hva er EU? Hvorfor EU?

Det har de katolske biskopene i EU-landene, gamle og nye, tenkt adskillig over i de senere år. Interesserer katolske biskopers EU-tanker norske lesere? Det burde de. Ikke fordi det er bispetanker, men fordi her er momenter med relevans ikke bare for EU-debatten, nok en gang i emning her hjemme, men for samfunnsdebatten generelt. Tittelen på biskopenes erklæring i anledning utvidelsen, *Solidaritet er Europas sjel*, roper ut at EU er mer enn geografi og økonomi. En vel from tittel? Man tar feil om man aner bibelord bak hver setning: Her er retningsgivende idealer og realitetsorientering i utfordrende forening.

Biskopenes utgangspunkt er en påminnelse fra pave Leo XIII i encyklikaen *Rerum novarum* (1891), grunnfjellet (nest etter evangeliene) under katolsk sosiallære: Skal et samfunn/fellesskap ble hva det er eslet å være, må det være trofast overfor de prinsipper det ble grunnlagt på. Og det prinsipp som inspirerte det økonomiske samarbeidet i Europa etter 2. verdenskrigs ødeleggelser, var «fred gjennom solidaritet». Det som skal virkeliggjøres i EU, skriver biskopene i 2004, er intet mindre enn «et kvalitativt sprang», «en ny måte å leve sammen på», en europeisk bevissthet hvor politisk union går hånd i hånd med økende solidaritet. Et Europa hvor hensynet til det felles beste ikke bare har forrang fremfor lokale, nasjonale og regionale hensyn, men «i sterkere grad enn hittil blir bestemmende for våre handlinger». Å handle solidarisk er å hjelpe andre ut fra bevissheten om at vi alle er knyttet sammen, følgelig må europeisk solidaritet strekke seg ut over Europas grenser, ikke minst til verdens fattigste land. Bistanden til utviklingslandene bør økes fra dagens 0,39 prosent av BNP til 0,7 prosent; mer må gjøres for å gi de fattigste landene innpass på det europeiske marked, ikke minst hva angår jordbruksvarer. «Uten vilje til å fremme og styrke solidariteten, vil unionen tape sin hensikt.» Så langt biskopene.

Apostelen Paulus, en av inspiratorene bak biskopenes erklæring, får siste ordet: «Og nå er det vår plikt, vi som er sterke, å bære svakhetene til dem som ikke har denne styrken, og ikke leve bare som det passer oss selv (Rom. 15,1).» Ord med gyldighet i mange sammenhenger, politiske som personlige.

UKJ

den katolske kirke og religionsfriheten

AV MAY-LISBETH MYRHAUG

«Historisk er ideen og praktiseringen av religionsfrihet bare litt over 200 år. Religionsfrihet er ikke det samme som toleranse. De stater som praktiserer toleranse, kan også når det passer dem, dra toleransen tilbake. Religionsfriheten er derimot en gudgitt rettighet ut fra det enkelte menneskets verdighet.» Det skriver May-Lisbeth Myrhaug i denne artikkelen, opprinnelig et foredrag holdt i november i fjor på Røde Kors-senteret i Oslo der temaet var hvordan de forskjellige religionene begrunner religionsfriheten.

Med utgangspunkt i Det annet Vatikankonsils (1962-1965) Erklæring om religionsfriheten, *Dignitatis Humanae*, fra 7. desember 1965 vil jeg begrunne Den katolske kirkes forståelse av religionsfriheten. I erklæringens paragraf 2 heter det: «Dette Vatikankonsil erklærer at mennesket har rett til religionsfrihet. Denne frihet består i dette at alle skal være fri for tvang både fra enkeltmenneskers, sosiale grupper og en hvil-

ken som helst menneskelig makt side, slik at ingen på det religiøse området tvinges til å handle mot sin samvittighet – eller hindres i å gjøre noe som samvittighe-

ten tilsier, privat eller offentlig, alene eller i fellesskap, men innenfor gitte grenser. Konsilet erklærer videre at retten til religionsfrihet er basert på selve menneskeverdet slik dette er tilkjennegitt i Guds åpenbarte ord og ved fornuften. Denne menneskerett til religionsfrihet bør erkjennes i samfunnslovene, slik at den blir juridisk fastlagt.»

Religionsfrihet – en gudgitt menneskerett

Det annet Vatikankonsil fremholder religionsfriheten som den ypperste av alle friheter fordi «den øverste norm for menneskelivet er selve den guddommelige, evige, objektive og universelle lov». Religionsfriheten knyttes til samvittigheten, ettersom «det er i sin samvittighet mennesket møter og erkjenner den guddommelige lovs fordringer; mennesket er forpliktet til trofast å følge sin samvittighet i all sin gjerning,

May-Lisbeth Myrhaug er magister i religionshistorie og katolsk medlem i Samarbeidsrådet for tros- og livssynsorganisasjoner; medlem av St. Olavs redaksjon.

ST. OLAV HEFTE 6/7, 2004

for derved å nå frem til Gud, som er det endelige mål. Ingen skal derfor tvinges til å handle mot sin samvittighet, og ingen skal heller nektes å følge den, især i religiøse spørsmål».

De prinsippene for religionsfrihet som slås fast, har sin årsak i hvert menneskes egenverdi som person, og er et stadig tilbakevendende tema i pave Johannes Pauls II program. De tre første ordene i deklarasjonen – «*Dignitatis humanae personae*» («den menneskelige personenes verdighet»), – går hele tiden igjen i pavens vokabular. Det er det utgangspunkt som hele den katolske sosiallæren hviler på. Paven, som er sterkt forankret i konsilet, har ytterligere forsterket dette argument med hjelp av personalismen, en filosofisk retning som utforsker forbindelsen mellom frihet og menneskets verdighet. Dette går også tydelig frem i hans mange dokumenter, særlig i dem som behandler sosiallæren, og spesielt i encyklikaen *Centesimus annus* (1991).

Det første utkastet til det som til slutt ble konsilets erklæring om religionsfrihet, var skrevet av det daværende *Enhetssekretariatet* (i dag *Det pavelige råd for kristen enhet*), og den opprinnelige ideen var at erklæringen skulle komme inn som et kapittel om økumenikk.

Historisk er idéen og praktiseringen av religionsfrihet bare litt over 200 år. Religionsfrihet er ikke det samme som toleranse. De stater som praktiserer toleranse, kan også når det passer dem, dra toleransen tilbake. Religionsfriheten er derimot en gudgitt rettighet ut fra det enkelte menneskes verdighet

Det som ligger til grunn for den katolske kirkes menneskesyn, er læren om menneskets gudlikhet. Fra gudligheten utleder en menneskets frihet, og den er forutsetningen for å kunne tale om menneskenes likeverd og likhet – om menneskene som søstre og brødre.

Kirkens lære om menneskerettigheter og religionsfrihet har sine røtter i Åpenbaringen og i naturretten.

Bispekonferansen i England og Wales uttalte i 1998, i forbindelse med 50-årsjubileet for FNs Menneskerettighetserklæring, at den historiske utviklingen av menneskerettighetene blant annet kan føres tilbake til den katolske kirkes store kirkelærer: den hellige *Thomas Aquinas* (1224-1274). Han bidro med en ny filosofi om menneskerettigheter – og var opptatt av forbindelsen mellom individ og samfunn som basis

for filosofien om individuelle rettigheter. Han legger vekt på en syntesetenkning av menneskelig fornuftstenkning og kristen åpenbaringskunnskap.

Thomas Aquinas fremhever menneskets spesielle status som et fritt vesen. Han utviklet naturretten – det vil si det naturretslige grunnlaget – at alt kommer fra Gud og opprettholdes av Gud; nåde og natur utfyller hverandre.

Senere på 1500-tallet vil en annen dominikanerpater, *Bartolomé De Las Casas*, samt teologer tilhørende jesuitterordenen utarbeide teologiske argumenter for menneskets verd og verdighet for urfolket i Sør-Amerika, rettet mot kolonimaktens grove utnyttelse og undertrykking av dem. Ved universitetet i Salamanca, Spania, hadde Bartolomé, med utgangspunkt i Thomas Aquinas' naturretslige tenkning, bygd opp et forsvar for indianernes menneskerettigheter. Pave Paul III's bulle *Sublimis Deus* (1537) om indianernes menneskerettigheter var sterkt påvirket av de spanske dominikanernes arbeid på området.

Samvittighetens lov

I 1891 kom pave Leo XIII med sosialencyklikaen *Rerum Novarum* om arbeidspørsmålet. Han har med sin encyklika grunnlagt den katolske kirkes sosiallære. Menneskerettigheter har i nyere tid hørt inn under kirkens sosiallære – en retning innen moralteologien som fokuserer på samfunnet og omfatter mange felt som: fred og krigsspørsmål, våpenhandel, arbeidsmarkedsspørsmål, gjeldssanering, menneskehandel, miljø, nord/sør-problematikken, solidaritet med de fattige og undertrykte, avskaffelse av dødsstraff etc. Alt med menneskets verdighet og ukrenkelighet i sentrum og alle disse problemstillinger hører inn under den pavelige *Justitia et Pax-kommisjons* arbeidsområder

*Det annet
Vatikankonsil
fremholder
religionsfriheten
som den ypperste av
alle friheter...*

*Den guddommelige
og naturlige lov viser
mennesket den vei
det må følge for
å handle vel og nå
sitt mål.*

Pave Leo XIII's *Rerum Novarum* var den første encyklika som direkte tok opp menneskerettigheter med fokus på arbeidernes menneskeverd og rettigheter. Deretter kom pave Johannes XXIII's *Pacem in terris* (1963), som vektlegger menneskets grunnleggende rettigheter og samtidig understreker menneskets plikter som samfunnsvesen.

Det 2. Vatikankonsil, det store konsilet som reformerte kirken på alle områder, fremmet en ny forståelse, kalt samvittighetens lov. *Dignitatis Humanae* beskriver, som nevnt, den katolske forståelse av menneskeverdet gjennom naturen og gjennom den teologiske forståelse av menneskets *gudlighet, imago dei*. Fra dette teologiske standpunkt utledes rettigheter som religionsfrihet og forholdet til andre religioner. Samvittigheten fremheves som en konstituerende del av menneskets vesen.

I den katolske kirke er det med andre ord to tradisjoner som fører frem til Det 2. Vatikankonsil, og som ligger til grunn for den teologiske forståelsen av menneskerettigheter:

1. Mennesket er født med fornuft og vilje. Det er en verdighet gitt mennesket i kraft av menneskets natur. Naturloven er forstandens lys som Gud har nedlagt i oss, og som Gud har gitt oss ved skapelsen. Det er den naturrettslige

begrunnelsen som underbygger menneskerettighetenes universelle karakter og gyldighet.

2. Mennesket er skapt i Guds bilde, *imago dei*, og har sin evige verdighet ut fra denne gudlighet.

Naturetten

Først til naturetten, som er skrevet og risset inn i sjelen til alle og enhver fordi den er menneskets fornuft,

som befaler å gjøre vel og forbyr å synde. Den guddommelige og naturlige lov viser mennesket den vei det må følge for å handle vel og nå sitt mål. *Dens hjørnestein er lengselen etter Gud og underkastelsen under Gud*, som gir opphav til og dømmer om alle goder. Den er et uttrykk for menneskets verdighet og danner grunnlaget for

dets grunnleggende rettigheter og plikter. Naturloven kan anvendes på ulike måter, men den må gjennomtenkes i forhold til menneskenes ulike livsvilkår, det vil si hvor de måtte befinne seg: sted, land, tidsepoke, omstendigheter. Likevel forblir naturloven, innenfor rammen av de ulike kulturer, en sammenbindende norm – mellom de enkelte mennesker som knytter felles prinsipper som overskrider disse forskjeller.

Naturloven, Skaperens gode verk, legger en fast grunnmur som menneskene kan reise moralnormens byggverk på, normer som skal lede dets valgmuligheter. Den utgjør den moralske grunnvoll som er nødvendig for å bygge fellesskap mellom mennesker.

Endelig er den det nødvendige grunnlaget for den sivilrettslige lov, som bygger på den enten ved en gjennomtenkning som trekker konklusjoner ut fra naturlovens prinsipper eller ved positive og juridiske tillegg til den.

Imago dei

Så til menneskets gudlighet, *imago dei*. Siden mennesket som individ er skapt i Guds bilde, eier det en verdighet i egenskap av person: Mennesket *er ikke bare noe, men Noen*. Det er i stand til å kjenne seg selv, eie seg selv, til fritt å hengi seg selv og inngå i fellesskap med andre. For fra én og samme rot har Gud skapt alle folk/folkegrupper. Denne lov om menneskelig solidaritet og nestekjærlighet gjør oss viss på at alle mennesker i sannhet er søsken, uten dermed å se bort fra det rike mangfold som personer, kulturer og folkegrupper representerer.

Jeg vil atter poengtere at samvittigheten, slik den er uttrykt i *Dignitatis Humanae*, forplikter alle til å følge sin samvittighet, selv om en skulle ta «objektivt feil» ut fra kirkens synspunkt. Også i dag plikter en å følge sin «informerte» samvittighet. Derfor må ingen tvinges til å gi troen sin tilslutning. Det ligger i selve troens natur å være en fri handling. Frihet er i mennesket en kraft til vekst og modning, og den utøves i samspill mellom mennesker. Retten til å gjøre bruk av sin frihet er et krav som ikke kan skilles fra menneskeverdet. Til et liv i frihet er det Kristus har frigjort oss. Det begrunner naturligvis også den grunnleggende respekt for annerledes troende og tenkende mennesker, og er basis for det å kunne gå i dialog med andre religioner og livssyn.

...samvittigheten,
slik den er uttrykt i
*Dignitatis
Humanae*,
forplikter alle til å
følge sin samvittig-
het, selv om en
skulle ta «objektivt
feil» ut fra kirkens
synspunkt.

Religionsdialog og religionsfrihetens kår

Pave Johannes Paul II har sagt at *religionsfriheten er menneskerettighetens hjerte*, og det er bare å henvise til hans eget banebrytende arbeid når det gjelder religionsdialog, et av hans prioriterte arbeidsområder. Det henvises til Verdensbønnedag for fred i 1886 i Assisi, ofte kalt Assisi I, og i 2002, kalt Assisi II, hvor paven atter inviterte verdens religiøse ledere til bønn og samtaler. Det utgikk en felles uttalelse fra dette møtet med forbud mot å bruke religion for å legitimere krig, vold og terror i verden. Til slutt: Forskjeller mellom mennesker er en del av Guds plan – han vil at vi skal trenge hverandre. Ulikheter mellom oss skal oppmuntre til neste-kjærlighet og solidaritet.

Hvordan står det til med religionsfriheten i dag? Det synes som om den er truet fra forskjellige hold, spesielt fra to hold: På den ene side fra de fundamentalistiske grupper og bevegelser innenfor de forskjellige religioner, som kristne høyregrupper i USA, indiske hindunasjonister som vil ha en egen hindustat, muslimske brorskap og jødiske ultrakonservative grupper, for å nevne noen, og på den annen side fra sekulære grupper som ikke evner å forstå troens vesen og karakter.

Med utgangspunkt i deklarasjonen *Dignitatis Humane* kan vi spørre: Finnes det et tilsvarende dokument f. eks. i islam? Sjefredaktør *Richard John Neuhaus* i tidsskriftet *First Things*, New York, skriver at «islams lov er nesten paragraf for paragraf en antitese til den lære som

deklarasjonen om religionsfrihet forkynner». I *Dignitatis Humanae* har religionsfriheten, som nevnt, sine røtter i den guddommelige åpenbaring og er ikke basert på en fiendtlighet mot det sekulære samfunn eller stat. En viss frihet til å praktisere sin tro er ikke nok: Mennesket må ha sin fulle og hele frihet, til selv å kunne velge hvilken tro som er til det beste for en selv, samt konvertere til en annen tro om en måtte føle for det.

På religionsfrihetens vegne er jeg urolig for det som skjer i Afghanistan og Irak hvor okkupasjonsmakten USAs nærvær er med på å styrke og legitimere fundamentalistiske islamske retninger. Det er nok å vise til land som Iran, Sudan, Saudi Arabia for å få kunnskap om hvordan

religionsfriheten praktiseres med den type statsordning: Religionsfriheten krenkes og brytes daglig år ut og år inn. Og ikke bare religionsfriheten, men menneskerettighetene generelt, herunder også kvinners rettigheter.

Vi må ta opp budskapet fra Assisi II og si at vi ikke aksepterer at en religion blir brukt til å undertrykke mennesker eller til å idømme mennesker straffer med døden til følge.

Siden mennesket som individ er skapt i Guds bilde, eier det en verdighet i egenskap av person: Mennesket er ikke bare noe, men Noen.

EN LITEN BIT KONSILHISTORIE

I mars 1963 ble *John Willem Gran* vigslet til biskop og «automatisk medlem av det pågående konsil», som han skriver i boken *Det annet Vatikankonsil: oppbrudd og fornyelse*, St. Olav Forlag 2001. I september 1965 begynner konsilets siste sesjon. «Om paven vil la teksten om religionsfriheten, som var blitt trukket tilbake under press fra minoriteten på tampen av fjorårets sesjon, som lovet bli oppført som første sak på dagsordenen? Den blir,» skriver Gran. Han er medlem av den økumeniske kommisjon – ledet av kardinal Bea – som har arbeidet med saken. «Sesjon etter sesjon var teksten blitt knadd, forenklet og forbedret. Opposisjonen mot den hadde således vært nyttig, hvis ikke direkte nødvendig.»

Dekretet blir endelig vedtatt den 7. desember 1965 med 2308 ja-stemmer, 70 nei-stemmer og 8 ugyldige stemmer. Underveis har biskop Gran holdt et sterkt innlegg, skrevet i samarbeid med hans teo-

logiske rådgiver, dominikanerpater Albert Raulin. Dekretet er «en prøvesten for Den katolske kirkes og vår egen oppriktighet overfor den menneskelige familie i vår tid», påpeker Gran. «Erklæringen bør ikke møte en slik motstand i denne forsamling at det kunne tydes som tegn på lunkenhet i en sak som er av så stor rekkevidde for anerkjennelsen av menneskeverdet. [-] et nyttig korrektiv til de absolutte formuleringer vi kjenner fra siste århundre [-] Det nye testamentes ånd krever et slikt korrektiv». Gran trekker bl.a. inn nordiske katolikkens erfaring: en spredt og «bitteliten hjord», men «hver dag opplever vi at myndighetene i våre ikke-katolske land sikrer oss religionsfrihet, ikke fordi de er enige med oss, men av hensyn til vårt menneskeverd. Skal vi så ikke gjøre mot andre det vi ønsker de skal gjøre mot oss? (Matt 7,12)» Et noe annet syn på saken enn det Monsignore Lefebvre, ifølge Gran, fremmet: «Bare Kirken har rett til frihet. Dette er den katolske lære i et nøtteskall!»

Århundradets kardinal

AV GUNNEL VALLQUIST

Den 13. mars i år dog Franz König, ärkebiskop emeritus av Wien. Han kan med full rätt benämnas «Århundradets kardinal». Född 1905 inträdde han i kyrkans tjänst 1927, utnämndes av Pius XII till ärkebiskop av Wien 1956 och kardinal två år senare, blev emeritus 1985 och har sedan dess varit oavbrutet verksam på många fält. Om hans långa och händelserika liv har den högt renommerade journalisten Hubert Feichtlbauer skrivit en utmärkt sakkunnig, väldokumenterad och spännande biografi, utan att förenkla eller försköna på sanningens bekostnad: «Franz König. Der Jahrhundert-Kardinal» (Holzhausen Verlag, Wien, 2003)

Franz König växte upp i lantbrukarfamilj, där han var äldst av tio syskon. Redan i folkskolan visade han läslust och glupande hunger efter kunskap i alla ämnen, och så småningom lyckades lärare och vänner till familjen övertyga föräldrarna om att pojken måste få studera. Han kom alltså in vid ett katolskt gymnasium men det dröjde innan han beslöt sig för att bli

präst; hans förhållande till kyrkan var «inte särskilt innerligt», fast han följde de sedvanliga reglerna. Men han slukade böcker och briljerade i både levande och döda språk, svärmade

för Ibsen och Wagner, tecknade och målade och skrev vers och teaterpjäser.

Så småningom mognade dock tanken på att bli präst; König for till Rom och studerade vid Gregorianska universitetet. Efter sex år och doktorsgrad i filosofi blev han prästvigd och fick kaplantjänst hemma i Österrike. Vid sidan av prästtjänsten ägnade han sig åt forskning i religionsvetenskap, och efter att ha disputerat blev han docent i ämnet vid Wiens universitet. En avhandling om Zaratustra och Gamla Testamentet, ett trebandsverk *Christus und die Religionen der Erde* och en religionsvetenskaplig ordbok hör till hans tidigare författarskap. Sedan följer, ur biskopens perspektiv, en lång rad böcker om kyrkans och världens problem i vår tid.

Men biskopens intresse omfattade också naturvetenskaperna; han var en ofta sedd gäst

Gunnel Vallquist er forfatter, professor og en av banebryterne for fri katolsk journalistikk i Norden; fast medarbeider i St. Olav, medlem av Svenska Akademien og æresdoktor i teologi.

ST. OLAV HEFTE 61/7, 2004

på vetenskapliga konferenser och hade nära kontakt med bland andra Konrad Lorenz och astrofysikern Carl von Weizsäcker. Han skaffade fram alla handlingar i Galileiprocessen – de var spridda på olika håll – och överlämnade dem till påven, som lät en kommission undersöka saken. Därefter kunde påven till sin och allmän lättnad förklara domen mot Galilei som det misstag den var. Königs princip var att vetenskapen skall uttala sig inom sina gränser och religionen inom sina; då behövde det inte bli några motsägelser. Men hur sällan tillämpas inte den principen!

Ärkebiskop av Wien

1956 kallades König av Pius XII helt oväntat till ärkebiskop av Wiens stift, ett av de största i Europa och därtill fullt av spänningar, politiska inte minst. Det var inte en okontroversiell utnämning. Med största tvekan och efter att ha bett att få slippa, axlade König uppgiften. Av de flesta togs han emot med glädje, men av andra med misstro, betraktades som «röd», i synnerhet sedan han avlagt ett besök hos landets president. I sin bok *Appelle an Gewissen und Vernunft* (Appell till samvete och förnuft) berättar han själv om det mediala ramaskriet följande dag: «En kardinal besöker den socialistiske presidenten! Jag blev omedelbart stämplad som socialist, vilket jag inte var och inte ville vara. Så småningom vande man sig i alla fall, men det var mycket jag fick svälja innan man insåg att kyrkan verkligen skall bygga broar över en klyfta som bestått i generationer.» Kontroversiell förblev König och hans tid, «Königs era», som termen lyder: entusiastiskt stödd av framstegskatoliker, ogillad och förtrad av reaktionära kretsar.

Österrike var ett katolskt land, och de stora politiska besluten engagerade självfallet också kyrkan. Debatt, dialog och överläggningar pågick ständigt. Lika ständigt pågick partigrälen, där man också försökte dra in kyrkan eller åberopa sig på kyrkliga principer, för eller emot. König höll järnhårt fast vid principen att den kyrkliga ledningen aldrig fick blanda sig i partipolitiken; kyrkan har ingen kompetens i statsangelägenheter, fastslog han; detta är lekfolkets sak, och lekfolket skall vara självständigt.

Lekmännens roll och insatser i det kyrkliga livet var en viktig del av Königs kyrkosyn, fjärran från all klerikalism. Han påminde gärna om den klassiska men oftast undanskymda princi-

pen i kyrkan, att det som angår alla också skall om inte beslutas så åtminstone dryftas av alla. Han begagnade också alla tillfällen att möta människor inte bara i kyrkan utan i vardagslivet, på arbetsplatser och i kulturella sammanhang. Säkert var det önskan att stimulera lekfolkets insatser och erbjuda dem en spiritualitet på hög nivå som kom honom att redan på femtiotalet införa *Opus Dei* i Österrike, något som fortfarande förebrås honom just av dem som annars är hans mest entusiastiska anhängare. Detta företag hävdar lekfolkets och inte bara klosterfolkets kallelse till helighet. Dess medlemmar finns på alla högre nivåer i samhället; de är mycket riktigt lekfolk men styrs med järnhård auktoritet av idel präster. Detta visste den liberalt inställda kardinalen nog inte då han gav dem sitt stöd och en av Wiens förnämligaste kyrkor. I en nititotalsintervju kom *Opus Dei*-frågan upp; kardinalen nämnde då att berömda teologer ställt sig kritiska till «denna specifika spiritualitet» och fortsatte: «Jag vill inte komma med några föreskrifter, men jag menar att *Opus Dei* i hela kyrkans intresse borde med mycket större öppenhet ställa kritiska frågor till sig själv.»

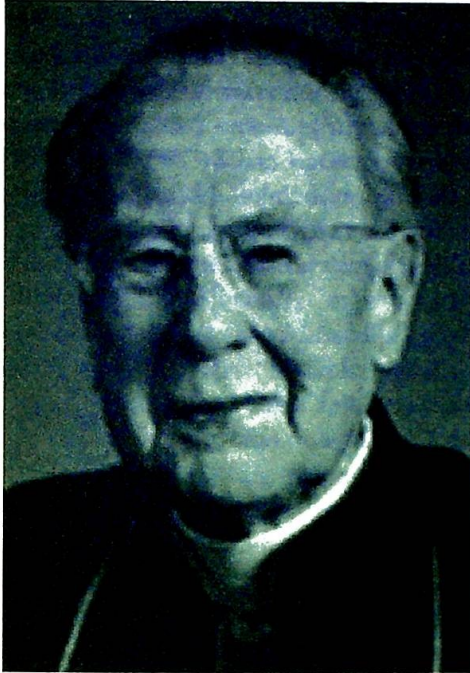
Feichtlbauer säger att Franz König trots sitt omvittnat goda hjärta upplevs som en aning kylig, reserverad person. I Österrike kan man ofta vara översvalande, och det blir nog kardinalen inte. (Men en nordisk besökande – jag har haft tillfälle att möta honom ett par gånger – frapperas tvärtom av hans vänligt tillmötesgående sätt, hans intresserade lyssnande och öppna direktitet.) König blev som ärkebiskop otvivelaktigt uppskattad och beundrad av de allra flesta. Han hade tidigare varit ungdomspräst och sjukhuspräst, sportat i olika grenar (bland bokens illu-

Lekmännens roll och insatser i det kyrkliga livet var en viktig del av Königs kyrkosyn, fjärran från all klerikalism.

König höll järnhårt fast vid principen att den kyrkliga ledningen aldrig fick blanda sig i partipolitiken ... detta är lekfolkets sak, och lekfolket skall vara självständigt.

stationer finns en, festlig, där han sparkar boll i fotsid biskopsdress), han talar en mängd språk, lever enklare än de flesta och är mycket generös.

*Kardinal Franz König 1905 - 2004:
«Kritik er nödvändigt i alla livsfrågor.
Det bevarar för stagnation.»*

Vid ett tillfälle gav han en vietnamesisk båtflyktningfamilj en tillflykt i biskopsresidenset; de fick följa med honom på semester och kontakten består ännu i dag.

Kyrkans nya «östpolitik»

Franz König var en biskop hängiven sitt stift, men hans verksamhet kom att sträcka sig allt längre ut i världen. Järnridån skilde ju de kristna i väst från deras bröder i öst, och Vatikanens politik vävde en egen järnridå; där gällde principen: «Med dem talar vi inte.» Detta drabbade ofta de lokala kyrkoledarna; Wyszinsky i Polen, Minszenty i

Ungern, Beran i Prag, och andra. Efter sitt tillträde föreslog Johannes XXIII, själv mångårig

påvlig diplomat i Bulgarien och Turkiet, att König i sin egenskap av ärkebiskop av Wien, den östligaste utposten i den fria världen, skulle ta sig in i dessa länder och uppmuntra de fångna kyrkoledarna. När König frågade hur han som biskop skulle ta sig igenom järnridån, svarade Johannes: «Ni går bara ner till stationen och köper biljett.»

Så lätt gick det väl inte, men det gick, och en smal kontaktkanal hade bildats. Kardinalen reste på eget initiativ och utan något uppdrag, talade inte i Vatikanens namn men hade dess stöd och levererade vid hemkomsten utförliga rapporter. Snart kunde högre Vatikandiplomater följa i hans spår och etablera en ny och förändrad «östpolitik».

En av dessa östresor slutade i katastrof. En dag i februari 1960 var König tillsammans med sin hjälpbiskop Helmut Krätzl på väg till Zagreb för att begrava sin medbroder kardinal Stepinac. Till sin överraskning hade han fått visum från jugoslaviska beskickningen i Wien och var angelägen om att resa. Morgonen var kall och dimmig, blixthalka uppstod, bilen fick sladd och frontalkrockade med en tung lastbil inte långt från Zagreb. Chauffören dog omedelbart (en bild av bilen gör det ofattbart att någon kunde överleva), men de båda biskoparna vaknade på ett sjukhus i trakten, svårt skadade. De fick emellertid den bästa vård och kunde snart transporteras hem med österrikisk militärhelikopter; König var vid den tiden också militärbiskop.

Östresorna gav osökta tillfällen till ekumeniska kontakter. För att ytterligare bredda och fördjupa dem grundade König 1964 stiftelsen *Pro Oriente*, som fått stor betydelse för ekumeniken med östkyrkorna. I dess studieverksamhet ingick resor och konferenser. I detta sammanhang bör nämnas ett berömt yttrande av blivande kardinalen Ratzinger på ett möte i Graz 1976: «När det gäller påvens primat kan Rom inte fordra mer av Öst än vad som formulerats och praktiserats under det första årtusendet.» Det hör till de av «oppositionen» med förkärlek citerade yttranden som den blivande «storinkvisitorn» fällde innan hans rykte som progressiv koncilieteolog ännu förbleknat. Vid *Pro Orientes* tjugoförårsjubileum kom presidenten för *Rådet för de kristnas enhet* kardinal Willebrands med en förpliktande maning som inte glömts: «Bed era biskopar och även Rom att göra mer än hittills! Insistera på att allt som

König spelade en framträdande roll i alla debatterna (under Andra Vatikanconciliet) om viktiga reformer i kyrkans teologi och liv.

har utarbetats teologiskt blir omsatt i praktiken. Enheten kommer när den bärs av en bred ström underifrån.»

Königs engagemang gällde inte endast kyrkorna; hans forskning hade fokuserat på alla de tre uppenbarelsereligionerna: judendom, kristendom, islam. 1965 inbjöds han till islams andliga centrum, Al-Azhar i Kairo, där han föreläste om «Monoteismen i dagens värld». Detta var ett evenemang, och han har bekant att han hade hjärtklappning när han begav sig dit.

Andra Vatikanconciliet – en höjdpunkt

Andra Vatikanconciliet, som pågick 1962-1965, blev en höjdpunkt i kardinal Königs liv. Det är betecknande att han till teologisk rådgivare under conciliet valde den store men kontroversielle Karl Rahner, som i Salzburg kort förut hållit ett tal över Paulusordet «Utsläck inte anden». König spelade en framträdande roll i alla debatterna om viktiga reformer i kyrkans teologi och liv. Jag minns honom som en av de tre kardinaler som redan första dagen beslutat samt lyckades lägga om rodret så att kyrkomötet blev sin egen herre i stället för att, som den romerska kurian beräknat, följa dess riktlinjer och godkänna de dokument den förberett. König var i främsta ledet bland dem som krävde ett avskaffande av de skandalösa formuleringar om judarnas roll i Jesu död, som fanns kvar sedan medeltiden. När jag nu slår upp i

König höll järnhårt fast vid principen att den kyrkliga ledningen aldrig fick blanda sig i partipolitiken ... detta är lekfolkets sak, och lekfolket skall vara självständigt.

min bok *Dagbok från Rom* frapperas jag av hur han på område efter område med kraft och klarhet presenterade de hos honom själv redan mognade ståndpunkter som kom att omfattas av en väldig majoritet.

Att hoppet som tänktes av conciliets anda och dess beslut om förnyelse och reformer till stor del blivit gäcket genom reaktionära centrala krafters försorg är

allmänt känt. Franz König vet det och beklagar det men hör inte till dem som höjer rösten i protest, utom i extrema fall – och därför har hans auktoritet heller inte rubbats. Men hans talsskrivare vid conciliet och tillika hjälpbiskop Helmut Krätzl har i en mycket läsvärd bok, *Im*

Sprung gehemmt (cf. St. Olav 5:2002) – hejdad i språnget – kartlagt hur conciliet motarbetats av myndigheterna i Rom men även vilka brister som finns i dess egna texter.

«Kritik...bevarar för stagnation»

Königs förhållande till Rom har ibland varit ganska frostigt. Att skriva eller tala emot de order som inströmmat till stiftet från högre ort vore för honom otänkbart. Men han hycklade aldrig; hans svar till Rom var alltid omsorgsfullt stiliserade, och där saknades i förekommande fall såväl applåder som knäfall, sådant som det romerska hovet vant sig vid från många professionella jasägare. Det har ofta funnits anledning till oro och upprördhet hos kyrkofolket; svårast av alla tillfällen, inte minst för König själv, var den olycksaliga utnämningen av hans efterträdare, som ju visade sig i det förflutna ha förgripit sig på unga seminarister.

Många har under årens lopp sökt sig till kardinalen med sorg och vrede över förhållandena i kyrkan. Man visste att han alltid har förordat kritik: «Kritik är nödvändig i alla livsfrågor. Den bevarar för stagnation.» – «Att alltid a priori instämna är likgiltig konformism. Att frimodigt våga vara av annan mening, omdömesgillt och klarsynt, är en alldeles nödvändig dygd, en frälsningstjänst.» Genom sitt exempel har han hjälpt många: han lyssnar och förstår, men framför allt utstrålar han lugn och inger förtröstan: med tålmod och trofasthet kan vi förvänta att Guds barmhärtighet skall avgå med slutsegern.

I Vatikanens dagstidning *Osservatore Romano* skrev kardinal König för några år sedan: «Om man i dag frågar efter nittonhundratalets stora påvegestalt, behöver man inte tveka: *Der grosse Papst der Wende* var Johannes XXIII. Han förde kyrkans skepp ur en missförstådd traditions bakvatten, ut på öppna havet.» Somliga som är rädda för havets stormar och längtar till

«Att alltid a priori instämna är likgiltig konformism. Att frimodigt våga vara av annan mening, omdömesgillt och klarsynt, är en alldeles nödvändig dygd, en frälsningstjänst.» Kardinal König

den trygga hamnen har än i dag inte förlåtit honom det.

König har deltagit i tre påveval. I alla ansågs han «papabile» men avvisade bestämt alla förhandspropåer. I den första konklaven blev Montini påve Paulus VI, i den andra, då Luciano blev Johannes Paulus I, såg König hur denne fick en chock och måste övertalas av sina grannar. En månad senare, då Luciano dukat under för bördan, väckte König kurians misshag genom att kraftfullt hävda att påven måste få delegera en del av kyrkans styrelse; det samlade ansvaret överstiger mänskliga krafter. Vid den tredje lär König ha ingripit när valet hotade att stagnera; situationen löste sig och Karol Wojtyła blev vald.

Sedan dess har inte alltid full överensstämmelse rått mellan de båda tidigare kollegerna, men König förblev oföränderligt lojal. – På en

fråga om han egentligen visste *vem* det var han valde, svarade han «nej», med ett litet leende. Ingen annan kommentar.

På sin nittioåttioårsdag sommaren 2003 låg Franz König på sjukhus efter ett lärbensbrott. I mitten av november gick han utan kryckor, endast stödd på sin biskopsstav, i kyrkan och konfirmerade en grupp vuxna. Om han överlever den åttiofååriga påven kommer han inte att delta i konklaven. Gränsen går vid åttio. För kardinalerna.

När kardinal König i oktober 1985 tog avsked som ärkebiskop av Wien slutade han sitt tal med ett Augustinus-citat: «När jag bävar över vad jag är *för* er, då tröstas jag av vad jag är *med* er. För er var jag biskop, med er är jag en kristen. Det ena betecknar ämbetet, det andra nåden, det ena faran, det andra räddningen.» ●

KARDINAL FRANZ KÖNIG, ÄRKEBISKOP EMERITUS AV WIEN, AVLED DEN 13 MARS.

Förlusten är stor efter «en gigant i 1900-talskatolicismen», «Österrikes samvete», «Försoningens man», «Själasörjare och brobyggare», som han karakteriseras i minnesteckningarna. König var en man med omutlig integritet, som förenade absolut lojalitet med klar och tungt vägande kritik när något gick snett i kyrkan. Under de senaste årtiondena med Vatikanens ökande trångsyn och «reflexartade räddhågsenhet», som han påtalade, representerade han, trygg och fri, den tillitsfulla öppenhet som var Andra Vatikanconciliets signum. Han var den siste av de store.

Jag tecknade Königs porträtt i Svenska Dagbladet 14 maj 2001 och anmälde utförligt en nyutkommen biografi om honom den 4 januari

detta år. En gemensam bekant i Österrike översatte denna artikel och sände den till kardinalen, som tackade mig i ett vänligt brev där jag inbjöds att än en gång besöka honom för att «samtala om gemensamma intressen». Så blev det tyvärr inte.

I början av mars invigdes i Wien ett Kardinal-König-Institut, «forum för troende och icke-troende», avsett att fortsätta verksamheten vid det numera nedlagda sekretariat för kontakten med icke-troende, som grundades i Rom efter konciliet med kardinal König som ledare. Så kommer hans livsgärning att fortsättas och förhoppningsvis hans anda att leva vidare i unga medarbetare.

In i det sista var Franz König verksam med oföränderlig tankeskärpa och engagemang. Han fick en fridfull död i sitt hem under sömnen, som om hans Herre velat hämta sin trogne tjänare raka vägen till sitt rike.

Gunnel Vallquist

'romantisk' filmverk

PATER AAGE HAUKEN O.P., KLASSISK FILOLOG OG BIBELFORSKER,
KOMMENTERER MEL GIBSONS «THE PASSION OF THE CHRIST»

VED UNNI KLEPPER JOYNT

«Autentisk i betydningen 'slik var det', er Mel Gibsons pasjonsfilm avgjort ikke. Den tar ikke hensyn til moderne historisk forskning og er ingen vitenskapelig rekonstruksjon, men derimot tradisjonell.» fastslår dominikanerpater Aage Hauken, klassisk filolog og spesialist på Det nye testamentet. «Til tross for sterke voldsdoser – virkeligheten har sannsynligvis vært enda verre! – er filmen det jeg vil kalle 'romantisk', dertil er den Hollywoodsk og høyst tradisjonell! Dermed ikke sagt at den ikke griper – filmens åpning, for eksempel, er fantastisk!»

Pateren – kriminalforfatter, organist og et farge-rikt innslag på vår hjemlige katolske scene – har invitert seg selv til å snakke om filmen *qua* historisk dokumentasjon: Ikke bare Gibson selv har gjort et stort poeng av at den skal være nettopp det. Men i det historiske er pater Hauken lommekjent, og her trengs alvorlige korreksjoner. Fra en som vet mer om emnet enn de fleste her hjemme: Aage Hauken er lærd teolog med en stor populærvitenskapelig produksjon, har vært professor ved dominikanernes Romauniversitet Angelicum i fem år, professorvikar ved Teologisk fakultet her hjemme i 10 år og «Bibelselskaps-oversetter» i fem år.

Romantiserende, ikke autentisk!

Pateren har sine punkter og synspunkter klare –

han er ikke kommet «for å diskutere», men for å «korrigere, klargjøre og kommentere». Intervjuer foreslår rask overgang til Piet Hein-metoden: Intervjuobjektet bør selv stille spørsmålene, for han vet hva som er interessant å svare på, sa Hein engang.

«Vi begynner med filmens mennesker,» sier pater Hauken. «Gibson har nemlig valgt feil mennesker! Han har valgt pene, vestlige mennesker. 'Tidsriktige mennesker' ville vært adskillig mindre av skikkelse, de ville vært tynnere, hatt håret i pisk nedover ryggen, vært mørkere i huden og mindre letargiske. Det er nemlig 'for-orientalere' fra to tusen år tilbake vi snakker om, mennesker merket bl. a. av mangelsykdommer. Ikke mange med vakker tanngard! Nei, menneskene er bom! Og bidrar til det jeg

mener med *det romantiserende* ved filmen. At disse pene, vestlige menneskene attpåtil taler arameisk, eller latin, skaper ytterligere distanse til virkeligheten – et annet romantisk trekk»

Filmene går ikke bak teksten, påpeker Hauken. I sin fremstilling følger Gibson evangeliene, plukker litt her og fletter inn episoder og trekk vi kjenner fra den kristne tradisjon, fra korsveien og kunsten. Greit nok, kunstnerisk sett, men autentisk er det ikke. Og det kommer ikke klart nok frem at Jesus døde frivillig! Gibson bringer fristelsen inn i bildet, men på galt vis. «Hadde Jesus ønsket å komme seg unna i Oljehaven, hadde det ikke vært noen sak! På ti minutter kunne han vært ute i Judea-ørkenen, der ville ingen ville funnet ham – unntagen muligens sjakalene!»

Pilatus – og mobben

Arrestasjonen av Jesus gir også feil inntrykk: Ifølge Johannes – historisk sett den mer pålitelige av evangelistene – er romerske soldater med på arrestasjonen, men i filmen er det bare tempekvaktene, altså jøder. Pilatus fremstilles som altfor svak i forhold til det vi vet fra historisk forskning, påpeker Hauken, «han var en erfaren og kløktig politiker og embedsmann.» Også når det gjelder Pilatus, følger Gibson evangeliene og tradisjonen. Og der hvor Pilatus' hustru kommer inn i bildet – «Gibson gjør mye ut av det!» – har vi nok et eksempel på det Hauken kaller et 'romantisk' trekk, hentet fra from katolsk tradisjon – i likhet med episoden med Veronica og svetteduken, episoder som er kjent og elsket fra kunsten.

«To ting til å nevne ved den romerske embedsmann Pilatus,» sier Hauken. «Han har vært klar over Jesu uskyld, og han forsøker å redde ham fra korsdøden ved å dømme ham til pisking. Hadde han ment at Jesus var skyldig og raskt skulle skaffes av veie – sabbaten var jo nær – kunne han omgående dømt ham til den sort pisking som raskt endte med døden. Den fantes nemlig også – og til den brukte man en slik pisk som det i filmen i utgangspunktet gis inntrykk av at Jesus ble pisket med: en pisk med 'klo', som river kjøttet av folk, så de raskt blør ihjel.

«...det er det jeg kaller det romantiske som redder filmen – ikke dens angivelige realisme.»

Men Pilatus forordnet en 'mildere', men likevel grusom form for pisking: en rem med jernkuler. Vi har med utstuderte torturister og velbrukte torturmetoder å gjøre, må vite.»

Hvordan man fikk menneskemengden, mobben, med på notene? «Mekanismen er den samme som ved enhver sammenstimling: Du opphører å være person og enkeltmenneske – kollektiv bevissthet og beruselse blir lett spill, for den som vet å spille på det.» Det store tempelet var under bygging, og tusenvis av arbeidere var avhengig av arbeidet der som levebrød. Og Jesus hadde ved flere anledninger utfordret tempelets ledere, og kunne altså lett 'brukes' som folkefiende. Hadde han ikke sagt han kunne bryte ned tempelet på noen dager og bygge det opp igjen like raskt? Da tempelet stod ferdig år 64 etter Kristus, ble rundt 10.000 arbeidere arbeidsløse og ble satt til å brolegge byens gater...

Virkeligheten var verre!

«Den som vil studere Jesu lidelseshistorie, gjør klokt i å studere likkleddet i Torino – dermed intet sagt om kledets ekthet, kun at det kledet viser, er korrekt i forhold til pisking og korsfestelse,» påpeker pater Aage. Som professor i Roma var han flittig gjest i Det sindonologiske museet – «sindonologi er studiet av Torino-likkleddet» – og hadde nær kontakt med museets lærde leder, msgr. Ricci.

«Piskingen i Gibson-filmene er en prøvelse for et religiøst formet publikum, vi er ikke vant til å se vold på den måten. Og, dessverre, for sarte sjeler, piskingen den gang har nok vært verre enn det filmene viser. Selv med den 'mildere' piskingen Jesus fikk, ville han sett verre ut enn i filmene – slik likkleddet forteller oss. Og han må ha vært så redusert at selv korsets tverrbjelke ble for tung å bære ut til Golgata – i filmene drar og sleper han på hele korset, det ville vært umulig. Og naglene plasseres i hendene, slik vi kjenner det fra kunsten – men forskningen viser at dersom nagler ble brukt, gikk de gjennom håndleddet.»

I filmene dør Jesus fredelig på korset, men virkeligheten var nok mye verre. Hvis den dømt skulle dø langsomt, fikk vedkommende en slags skammel å sitte på – og kunne bli hengende der til spott og spe i opptil en uke. «Man så gjerne det.» I Jesu tilfelle hadde man, på grunn av sabbaten, kun noen timer på seg og valgte en raskere metode: nagler i hender og føt-

ter og ingen sittestøtte. Trykket på føttene gjør at man prøver å 'avlaste' ved å henge etter armene – inntil man ikke orker det lenger og igjen belaster føttene, inntil man skifter til armene igjen – en opp-ned-bevegelse med krampaktig pusting inntil man lider en kvelningsdød. Siden Jesus var så utmattet av piskingen, var han nok død etter et par timer. De to som ble korsfestet sammen med Jesus, var derimot ikke blitt pisket og var fortsatt i live – så knuser man skinnleggen på dem, og de dør raskt av kvelning.

«Disse 'tekniske' tingene vet vi svært meget om – pisking og korsfestelse var vanlige saker, og i det perspektiv var det intet spektakulært eller eksepsjonelt ved Jesu død. Også svampen med isop – en urteblanding med en viss bedøvende virkning som stakkaren innimellom fikk suge i seg – er veldokumentert. Dette var profesjonelle bødler som visste hva de skulle gjøre, alt etter hvor lenge den dødsdømte skulle henge.»

Age Haukens konklusjon.: «Filmen er ingen vitenskapelig rekonstruksjon, men en romantisk og nokså kunstferdig gjengivelse, basert på den tradisjonelle evangeliske fremstilling og den 'reproduksjon' av den som vi finner i kunsten; en på ulike måter 'glosset' fremstilling, adskillig gru – til dels i god Hollywoodstil – til tross. På mange måter en nydelig film i all sin grusomhet og brutalitet. Jeg har allerede nevnt flere av filmens 'romantiske' trekk. De mest 'romantiske' innslagene står kvinnene for, de er billedskjønne og ungdommelige, mens mennene jevnt over – dog ikke Jesus – er stygge – og dertil onde. Scenen 'ved korsets fot' ligner de tradisjonelle korpartier i et utall kirker rundt om. Og scenen med Herodes – han fremstilles som en dandy og laps, men var i virkeligheten en dyktig og slu politiker om holdt seg ved makten lenge! – er som tatt ut av Richard Strauss' opera Salome!»

Via Dolorosa er også blitt feilplassert, påpeker Hauken. «Den må ha gått fra Herodes' palass – hvor Pilatus residerte – og ut gjennom bymuren like ved. Dessuten ville neppe latin blitt brukt av Jesus, men gresk...»

Formidler ikke 'det egentlige'...

Filmen qua film? «Med det forbehold at jeg ikke er filmkritiker, vil jeg kalle filmen god. Og det er det jeg kaller det romantiske som redder filmen – ikke dens angivelige realisme. Til tider er det effektmakeri og Hollywood for alle pen-

gene! Og fremstillingen av oppstandelsen er direkte klosset: Jesu amerikanske ansikt – rent og pent.»

Ingen dyp film, mener pateren. «Jesu psykiske og åndelige lidelse må ha vært større enn den fysiske, men *den* ser vi ikke – det vi får, er det vi ser, og her overdøver det fysiske. Lidelsen blir vel 'dyrisk'.»

Religiøst utbytte? «Jeg gikk til filmen først og fremst av historisk interesse,» svarer Hauken,

«som fagmann, lyttet til språk etc., sjekket fakta – nettopp fordi så mange så begeistret mente at dette var fakta, at 'slik skjedde det'. Jeg gikk ikke for å oppleve filmens religiøse side, men jeg ble

beveget både her og der, men da av andre ting enn teologien – mer av det filmatiske. Mitt inntrykk fra midt i salen var at folk rundt meg var konsentrert og tydelig grepet – intet av den vanlige knistring og knasing å høre! Et tegn på at filmen fungerer religiøst, var min opplevelse. Andre vil ha en annen mening – vi har jo alle hørt og lest at her spriker det kraftig.»

Men. Det dype og egentlige i påskedramaet formidles ikke. «Vi får de fysiske detaljene – adskillige av dem ukorrekte, andre pyntet på – altså det som er lettest å formidle. Men det egentlige, det som teller, er Jesu frie aksept av rollen som offerlam – og *det* kan lett gå den uinnviede tilskuer forbi, og tilbake blir et trist justismord.

Hvis du skulle lage en film om den hellige Maximilian Kolbe – presten og Auschwitz-fangen som uoppfordret meldte seg for å ta en annens, en familiefars, plass i en uthungringsbunkers – ville selve stedet, bunkersen hvor han led en grusom sultedød, selvsagt være av betydning å vise. Men den egentlige utfordringen ville være å vise den sjelelige holdning, det frivillige offer. Gibsons film kommer på mange måter ikke lenger enn til bunkersen.»

Et siste, langt mindre vesentlig poeng fra professoren: «Bare så det også er nevnt: Det var ikke langfredags lyn og torden som gjorde ende på tempelet, slik regissør Gibson vil ha oss til å tro! Tempelet brant i år 70 etter Kristus.»

Dramatisk nok, men likevel langt mer pro-saisk. ●

«Det dype og egentlige i påskedramaet formidler filmen ikke.»

Ludvig Holberg – den store opplyser

FRA ET FOREDRAG AV LARS ROAR LANGSLET

«Idag for 250 år siden døde Ludvig Holberg. Men vi er 250 år for sent ute med å anlegge sorg i den anledning.» Slik innledet Lars Roar Langslet sitt foredrag i Nationalteatret den 28. januar i år. Og fortsatte: «Tvert imot er det gleden som samler oss her – gleden over at vi fikk en så mirakuløst mangesidig, livsklok og kvalitetsbevisst forfatter som den første store i vår moderne litteratur, og fremfor alt: gleden over at Holbergs diktning på sitt beste fortsatt er spill levende!»

Vi har, med Langslets tillatelse, klippet litt i foredraget: én liten bit fra de innledende avsnitt fulgt av de avsluttende betraktninger, som trekker frem andre, høyst aktuelle, sider ved Holberg enn hans velkjente og overveldende «teaterraptus».

Fra unge år satte Holberg seg som livsoppgave å skape en dansk-norsk bokverden som både i bredde, allsidighet og kvalitet var på nivå med de store kulturlands litteratur. Deres nasjonallitteratur var blitt grunnlagt gjennom flere generasjoner, med mange forfatters bidrag. Holberg gjorde det nærmest som et 'enmanns-show',

med veldig ambisjoner og uutømmelig skaperkraft. Til tross for skrøpelig helse og hypokondriske anlegg arbeidet han hele sitt voksne liv målbevisst og raskt, nesten uten pauser, og

bøkene formelig strømmet fra hans penn – en komedie i måneden mens han hadde sin teaterraptus, en epistel i uken i hans siste leveår, bindsterke historiske, juridiske og filosofiske verker skapt på rekordtid – 20 000 trykte sider ialt, det er det ufattelige volum på Holbergs litterære innsats. [-]

Holbergs komedier er selvsagt hovedsaken når han blir hyldet her i huset, som gang på gang har ført hans stykker frem til braksuksess på scenen. Men han var jo så meget mer enn komedieskriver – de utgjør bare en brøkdel av hans enorme litterære produksjon. I det meste han skrev, er det vitenskapsmannen som trer frem – historikeren, juristen, økonomen, teologen og filosofen; han spente over en bred vifte av fag. Men også her passet han på å skrive slik at det kunne belære og underholde et bredt

Lars Roar Langslet er tidligere stortingsmann og kulturminister, har hatt mange verv i katolsk sammenheng; forfatter av en rekke biografier, bl. a. Holbergbiografien fra 2003: «Den store ensomme»

ST. OLAV HEFTE 6/7, 2004

publikum. Han så, som de fleste av opplysningstidens store ånder, sitt mål i å opplyse almenheten, og ville ikke skrive kaudervelsk for bare en klikk av egne fagfeller. Der har vår tids forskere meget å lære.

Utenfor Nationaltheatret står Ludvig Holberg i bronse, flankert av Henrik og Pernille, og ser lattermildt over mot Univer-

*Medaljong av Holberg fra 1751,
Bergen Museum.*

sitetet. Kanskje morer han seg over at Universitetet protesterte så vilt mot å få et gjøglarhus som sin nærmeste nabo – det passet seg nemlig ikke for vitenskapenes tempel. Kanskje tenker han på at da Universitetet i Oslo ble opprettet i 1811, kom den største donasjonen fra Holberg-formuen i Danmark – den var enorm da han døde, takket være testators bergenske forretningssans og legendariske gjerrighet, og ble i ettertid brukt som pengebinge for å gi bidrag til mange gode formål. Men Holberg står der også som et trossig symbol på betydningen av at kunst og vitenskap er likeverdige veier til sann erkjennelse. Derfor står han best der han står, på *vår* side av byens hovedgate, enda han kunne ha fortjent et minnesmerke også på Universitetets grunn.

Men idag bør det også minnes om hans innsats som vitenskapsmann. Han skrev tvillingrikenes første lærebok i jus og innførte med den naturretten som rettesnor i juridisk tenkning.

Siden kom den i miskreditt og ble skjøvet ut av rettsrelativismen, men under og etter annen verdenskrig ble det et tankekors at rettsrelativisme ikke kan grunngi noe som rett og sant i kampen mot det rettsløse diktaturet – og naturretten fikk sin renessanse.

Så skrev han de første bindsterke fremstillinger av vår historie helt ned til nutiden, og mens tidligere historiebøker hadde konsentrert alt om kriger, fyrster og stormenn, la han tyngde i fremstillingen av samfunnsliv og kultur. Også slik ble han en foregangsmann, for en ny orientering i historiefaget på vitenskapelig grunn. Han var før ute med det enn andre av tidens historikere, f.eks. Voltaire, som har fått ry internasjonalt som grunnleggeren av moderne historieforståelse.

Det radikale i Holbergs tankeverden er hans sterke forsvar for trosfrihet, toleranse, trykkefrihet, kvinnens likerett – og hans lidenskapelige angrep på tvang, undertrykkelse, fanatisme og fundamentalisme.

Teologen Ludvig Holberg ble en livsklok og mangesidig filosof, som aldri opphørte å reflektere over menneskets natur og lodd i tilværelsen. Også her meddeler han seg i en kunstnerisk form, og da blir det lett tolket som overfladisk av moderne lesere som er vant til at filosofi skal være knusktørt eller uforståelig, helst begge deler. Men Holbergs livsfilosofi har ennå viktige ting å si oss. Fornuften er naturligvis rettesnoren, vårt viktigste redskap til å forstå hva som er sant og rett; og vi må alltid prøve de påstandene vi møter, med skepsis og sunn sans, før vi gir dem vår tilslutning. Men Holberg var en troende kristen, som innser at mangt overgår fornuftens kompetanse, uten derfor å være i strid med fornuften. Der er en høyere orden i tilværelsen og i samfunnet, og han var ingen opprører mot den – selv om mange siden ønsket å utlegge ham slik.

Holberg... visste at latter er et sterkt våpen, som avkler makten og uretten.

Det radikale i Holbergs tankeverden er hans

sterke forsvar for trosfrihet, toleranse, trykkefrihet, kvinnens likerett – og hans lidenskapelige angrep på tvang, undertrykkelse, fanatisme og fundamentalisme. Han var opplysningens store foregangsmann i Norden. Det gjør ham aktuell og relevant også idag.

Det slo meg sterkt etter den skjellsettende 11.

september at store deler av vår verden aldri har hatt noen opplysningstid – aldri noen Holberg, for å si det slik. Det var jo denne rensesestiden som sørget for at inngrodd fanatisme og fundamentalisme også i vår del av verden ble

Men den udødelige Holberg, som overlever århundrene, er lystighetens magiker i vår diktning...

langsomt temmet under appellen til humanitet, toleranse og kritisk meningsbrytning.

Det krevde mot å gå foran i striden for menneskelighet, likeverd, tanke- og trosfrihet, slik Holberg gjorde det. Den vestlige sivilisasjon høstet varige frukter av at 1700-tallets ledende skikkelser utviste et slikt mot. Det åndelige klima ble mildere, friere, mer åpent for avvikende tanker. Etterhvert trengte disse idealer langt inn i andre sivilisasjoner og har fått global autoritet. Men 11. september viste oss med skremmende tydelighet at det stadig fins viktige

enklaver hvor fanatisme, fundamentalisme og deres følgesvenn terrorismen holder stand – og hvor det ikke er lov å le av fanatikerne, slik Holberg lærte oss. For han visste at latter er et sterkt våpen, som avkler makten og uretten. Men i fanatiske sekter og autoritære samfunn er latter alltid bannlyst.

Holbergs livskloke moderasjon, søkende refleksjon og humane toleranse er en viktig forsvarslinje også mot vår tids fundamentalister – mot alle dem som er 110 % overbevist om at de selv har rett og kan ta seg til rette, enten de opptrer som islamske fundamentalister i Osama bin Ladens terrorbander, eller som sionistiske fundamentalister i Sharons Israel, eller som vulgærprotestantiske fundamentalister i Texas og Det hvite hus.

Det var et stort etisk alvor i Ludvig Holberg – han var slett ingen lettbenet moromann som lekte seg i tingenes overflate. Men han hadde sans for lekens og lystighetens egenverdi, og han brukte latteren som våpen – og til vern mot verdens elendighet.

Idag hedrer vi Holberg også i Alvorets tegn – det er tross alt et dødsfall vi feirer. Men den *udødelige* Holberg, som overlever århundrene, er lystighetens magiker i vår diktning...

FRA «OM AT BEDE TIL GUD» FRA LUDVIG HOLBERGS «BETRAGNINGER OVER RELIGIEUSE MATERIER»:

Jeg forkaster ey heller de daglige Bønner, som gøres om Regn, Soelskin, god Vind etc.. Jeg bekjender alleene, at om det mig blev overdraget at forfatte Bønner, at jeg ikke skreed til *Specialia*; og det af adskillige Aasager. 1.) Efterdi, hvad som kan være nyttigt for mig, er paa samme Tiid skadeligt for min Næste. Den samme Soelskin eller regn, som vederqvæger min Ager, kand forderve andres, og den Vind, som bringer mit Skib frem, kand drive utallige andre tilbage. 2) Efterdi jeg haver merket, at saadant haver givet anledning til en slags Overtroe blant Almuen. Thi, naar en Præst beder forgiæves om Regn eller Soelskin, og paa en andens Bøn følge de ombedne Ting, heder det ofte hos Almuen, at et er stor Forskiel, naar Hr. Niels eller Hr. Jacob beder, endskiønt begge Mænd kand være lige gode og bede med lige Andagt. [-] Jeg siger derfor, at, hvis det var mig

betroed at concipere deslige Bønner, bad jeg alleene om Jordens grøde i Almindelighed, og en vel-signd Høst: eller, hvilkes var en sikkere; jeg bad, at Gud vilde give os det, som er os mest tienligt, og betiende mig af Agurs rgundige bøn, som findes i prover. 30v.8.9.: Herre giv mig hverken Fattigdom eller Riigdom, men fød mig med mit daglige Brød, paa det jjeg af Overflod ikke skal fornegte dig, eller jeg af Armod skal stiele, og tage min Guds navn forfængelig. Man finner saadanne slags Bønner at have været recommendede end ogsaa af hedninger [-] Socrates berømmer hos en gammel Poet saadan Bøn: O Jupiter! giv os det Gode, enten vi bede eller ikke bede derom, og giv os ikke det Onde, endskiønt vi tilbøde os det. [-] Vor Religion er i sig selv beviislig nok, uden at den skal grunde sig paa Erholdelse af timelige Ting, som vi bede om.

(Fra «Holberg: Epistler og smaastykker i utvalg» ved Francis Bull, H. Aschehoug & Co., Kristiania/ Kjøbenhavn 1922)

fransiskanerne jubilerer

80 ÅR I NORGE OG 70 ÅR I ST. HALLVARD

JUBILEUMSKÅSERI VED PEGGY BRUCE

I menighetsbladet Hallvardsvaka nr. 4 1997 leser vi: «Den 4. april 1924 kom en båt fra Nederland til Norge. Om bord var fire Antonius-søstre og to fransiskanerbrødre, pater Hol og pater Jorna. Dermed var den fransiskanske familie kommet tilbake igjen etter reformasjonen.» Slik begynte det. Eller vi kan trekke linjene tilbake til middelalderen: Før reformasjonen var der fransiskanerklostre mange steder i Norge, også i Oslo, Bergen, Tønsberg, hvor der også har vært fransiskanere etter 1924.

De to fransiskanerne som kom den gangen, og som overtok i menigheten i Arendal, var pater Hol og pater Jorna. Etter noen tid dro sistnevnte tilbake til Nederland. Dette er et fenomen som vi er blitt ganske godt kjent med, men ikke har vendt oss til i disse 80 årene: vips så er en eller annen flyttet et eller annet sted, og det har vi måttet avfinne oss med! Pater Jorna var og en tid i Tønsberg, dit kom senere legendariske pater

Leo, og flere fransiskanere, den siste var nok pater van Vugt. I 1934 flyttet pater Hol til Bergen, og der er neppe den Bergenskatolikk, ihvertfall av min årgang, som ikke husker ham, halve menighetens skriftefar.

Etter hvert var der mange fransiskanere innom Bergen i kortere eller lengere tid. Den første norskfødte fransiskanerpater etter reformasjonen, pater Hanssen, var – etter å ha arbeidet i flere menigheter, også i St. Hallvard – sogneprest i Bergen i flere år inntil han døde i 1976.

Fransiskanere har der vært også i Hauge-sund, Halden, Fredrikstad, Sylling, på Lillestrøm der pater Heimeriks holdt til i 17 år. I en menighet med stor vekst var han drivkraften bak både nytenking og ny kirke. Til Kristiansand kom pater Boers i 1940. På en reise for et

Peggy Bruce er legfransiskaner med lang fartstid i katolsk arbeid: Hun har vært formann i Norges Katolske Kvinneforbund, organisasjonssekretær i 11 år i Unge Norske Katolikkers Forbund (idag NUK), menighetsrådsformann i St. Hallvard i to omganger.

ST. OLAV HEFTE 6/7, 2004

års tid siden traff jeg en dame som opprinnelig var derfra. Hun fortalte at da hun gikk på gymnasen under krigen, holdt en katolsk prest foredrag om katolisisme, men hun husket ikke hva han het. «Pater Boers,» sa jeg, «da gikk du sammen med....» og nevnte flere av hans konvertitter, som senere har vært aktive i kirken. Etter et avbrudd noen år hadde fransiskanerne menighetsansvar i Kristiansand uavbrutt fra 1950

I 1934 kom de første fransiskanere... Kirken var en liten bakgårdskirke, og boforholdene trange for å si det mildt.

til september 1971. Pater Ronald ble den store barnevennen også der, startet dukketeater og var sikkert ildsjelen bak da menigheten fem år på rad vant førstepremie i byens bilkorteseje 17.

Den gamle prestegården – med porten inn til «bakgårdskirken» – i Urtegangen; her bodde fransiskanerne inntil de flyttet til Enerhaugen i 1967. I første etasje var det de seneste årene vaktmesterbolig, i annen etasje menighetslokale, kjøkken og kontorer; prestene bodde i tredje etasje. Illustrasjon fra Johs. Bruces bok «Fra Urtegangen til Enerhaugen» (1990).

mai, med Tornerose ett år og Tulipaner fra Amsterdam et annet!

Sånn sett har dere fransiskanere i disse 80 årene vært med å bygge opp kirken i Oslo Katolske Bispedømme – kanskje også på steder jeg ikke har tatt med. Det er mange, mange fransiskanere vi har kjent i disse 80 årene, flere enn jeg kan nevne i dag, men pater Ronald har vel tatt med alle i sin preken. Det er mange vi har vært glade i, og vi har vært bedrøvet og lei oss når de har måttet forlate oss.

I 70 av disse årene har dere vært i St. Hallvard. Det var tidlig på 30-tallet at det ble inngått en avtale mellom den nederlandske provins og vår biskop, og – her siterer jeg fra jubileumsboken *Den katolske kirke i Norge* (1993): «Fransiskanerne var meget brukt som menighetsprester rundt om i verden. Kunne en biskop først få denne ordenen til å ta seg av en menighet, kunne han regne med at det ble skaffet prester så lenge avtalen mellom den lokale kirkeadministrasjon og ordenen sto ved lag.» I dag er der en slik avtale mellom den polske St. Hedvigs-provinsen og Oslo Katolske Bispedømme. Så vi kan se lyst på fremtiden!

Men det var altså i 1934 at de første fransiskanere, pater Boers og pater Notenboom, kom til St. Hallvard. Om årene fra 1934 til 1990 er der skrevet mye i jubileumsboken. Det var pater Notenboom som ble sogneprest, og med et kort avbrekk i Nederland var han her helt til sommeren 1955. Det kan ikke ha vært bare lett i en østkantmenighet i Oslo i 30 årene, og så kom krigs- og etterkrigstid. Kirken var en liten bakgårdskirke, og boforholdene trange for å si det mildt. Der var planer for nytt kirkebygg, planer som måtte legges på is, og senere ble radikalt forandret etter at kirkebyggeren pater Castricum og pater Arno overtok som henholdsvis sogneprest og kapellan i 1955. Da var Oslo Øst ganske annerledes med utbyggingen av mange drabantbyer innenfor våre menighetsgrenser. Ny kirke fikk vi i 1966, og her har det siden vokset og grodd. Mange fransiskanere, både prester og brødre, har vært her i kortere eller lengere tid. Brødre ja, allerede i 1934 kom broder Martin. Han var en viktig og kjær del av menigheten og var her til april 1958. Fra senere tid kjenner vi jo både broder Hubert og broder Bjarne.

På 90-tallet skjedde det forandringer, i 1992 kom pater Nikolas fra Polen og ble kapellan

januar 1995. Etter hvert kom flere polske fransiskanere. De fortsatte arbeidet i menigheten da dere fra den nederlandske provins tok opp andre oppgaver og forsvant til Grefsen og Vinterbro.

Så mye om det en kan kalle konkrete fakta.

Også i menigheten har denne fransiskanske ånd vært viktig for utviklingen...

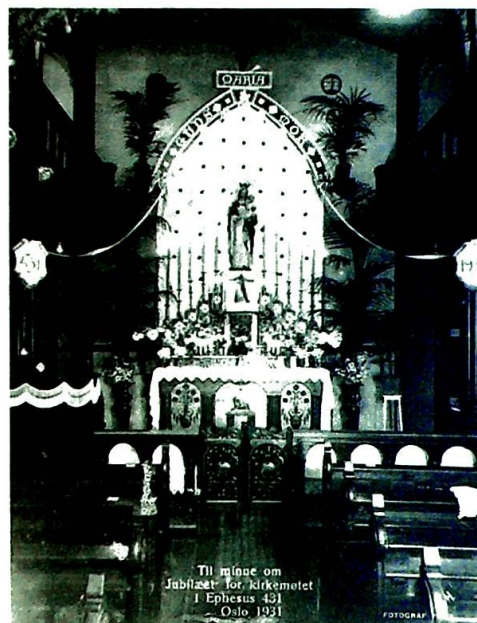
Mye viktigere er hva dere fransiskanere har betydning for Kirken i Norge, for St. Hallvard menighet – det arbeidet dere har utført, den utvikling dere har vært drivkraften bak helt fra dere kom.

For oss i St. Hallvard er dette 80-70-årsjubileum et jubileum fylt av takknemlighet for den måten dere har forvaltet deres pund, takknemlighet for at dere har gitt og fortsatt gir oss del i den fransiskanske ånd. Ikke bare i menighetslivet, men ved slikt som Fransiskussentrum i Bergen, som pater Hertman bygget opp, pater Arnos kameratklubb i St. Hallvard, og ikke minst Fransiskushjelpen. Også i menigheten har denne fransiskanske ånd vært viktig for utviklingen, fra en menighet på 226 sjeler i en kirke i en bakgård i Urtegaten til dagens menighet på over 8000 med et monumentalt kirkebygg og kloster på Enerhaugen.

STOFF TIL BOKPROSJEKT OM DE «NEDERLANDSKE» FRANSISKANERNE I NORGE

Brorparten av fransiskanerne fra den nederlandske provins vil i den nærmeste fremtid forlate Norge. De har i 80 år nedlagt et betydelig arbeid innen den katolske kirke i landet, og mange menigheter har hatt glede av deres innsats.

På oppfordring fra Lars Frenzel OFM har Berit Müller og undertegnede gått i gang med et bokprosjekt om disse ordensbrødrene. For å få en mest mulig fullstendig fremstilling av deres liv og virke, trenger vi kildemateriell fra de menigheter hvor de har arbeidet. Skulle noen ha fotografier, skriftlige nedtegnelser, spesielle minner eller lignende hvor de nederlandske fransiskanere omtales, vil vi være svært takknemlige om dere kunne

Fra fransiskanernes fotoalbum: «Gamle St. Hallvard» i Urtegaten, pyntet til en større festdag i 1931 – til minne om jubileet for kirkemøtet i Ephesus i 431.

Fransiskanerne gikk fra første stund inn for å lære norsk, og enda bedre: evnet å sette seg inn i norske forhold, forstå oss nordmenn. Pater Castricum fulgte med i byutviklingen, sørget for at kirken ble liggende på et sentralt sted.

sende det til oss. Alt fra bøker (for eksempel jubileumsbøker, som vi vet det finnes i en del menigheter), hefter, avisutklipp til brev, tegninger og annet, vil kunne hjelpe oss. Materiale som ønskes returnert bør merkes, eller opplyses om. På forhånd takk for hjelpen!

Har dere spørsmål, så ta kontakt med undertegnede, Trine Haaland, Gustav Jensens gt. 8, 0461 Oslo, tlf. 22 37 73 95/950 40 189, trinehaaland@yahoo.no eller Berit Müller, tlf. 22 27 88 97, beritmuller@yahoo.no, Joh. Hirsch' vei 5, 0678 Oslo.

Med vennlig hilsen Trine Haaland, red.

Trine Haaland, Gustav Jensens gt. 8, 0461 Oslo, tlf. 22 37 73 95 / 950 40 189, trinehaaland@yahoo.no

Legfolk ble trukket aktivt med – i lag og foreninger, og i det som het «syndikatet», fra 1960 St. Hallvard menighetsråd. Jeg husker godt hvordan menighetsrådet også fungerte som byggekomite for kirken, og hvordan rådet ble trukket inn i planlegging og gjennomføring, og i aktivisering av resten av menigheten. Etter Det 2. Vatikankonsil (1962-65) ble vi – av og til forsiktig, og av og til kanskje litt for fort – innført i

...et jubileum fylt av takknemlighet for den måten dere har forvaltet deres pund...

hva det førte med seg. Med et kirkerom som lå vel til rette for liturgiske reformer, ble nye ting innført, og legfolk aktivisert som lektorer og kommunionsutdelere. Ikke minst ble vi kvinner aktivisert i

annet enn basarkomiteer og kaffekoking. Den første kvinne kom med i menighetsrådet i 1966. Og som menighet ble vi engasjert i økumenikk i et samarbeid med nabokirker.

I disse 70 årene har menigheten på mange måter endret seg – fra den lille menigheten til en drabantbymenighet med mange unge norske familier, og fra slutten av 50-årene, ut fra den politiske situasjon ute i verden, en økende innvandring – til dagens menighet med rundt 8000 medlemmer fra ca. 100 nasjoner. Fransiskanerne skygget ikke unna for den utfordring det lå i denne veksten. I et intervju i Hallvardsvaka i 1997 sier pater Ronald at en av tre ting som har vært de store i hans liv, er at innvandringen til Norge kom. Vi fikk en ny ledelsesstruktur – pastoralteamet – med pater Ronald som moderator og mange daglige medarbeidere i team og stab: fransiskanere, ordenssøstre og legfolk. Hans Vossenaar, aktiv i pastoralteamet både før og etter prestevielsen, var opptatt av lokale

samtalegrupper og la vel grunnen til den struktur vi i dag har i menighetsrådet.

Men ikke alt har gått knirkefritt, ikke alt har vært like rosenrødt. Det har vært mange kneiker underveis, planer som ikke har latt seg realisere, prosjekter som viste seg ikke å være liv laga. MEN – tross det: Det har vært 80 og 70 år preget av vekst og utvikling. Selv om skifte av prestert iblant har skjedd fort og uventet, har det vært kontinuitet, en trygghet i å vite at vi er en fransiskansk menighet.

Når vi i dag er en aktiv levende menighet der mange legfolk engasjerer seg – selv om vi skulle ønske at det var enda mange flere! – i menighetsråd og utvalg, i undervisning, katekese, kor, som kommunionsutdelere, lektorer, ministranter, kirkeverter, søndagsskolelærere, i praktiske oppgaver, som frivillige på kontoret, og mye mer – er det ikke bare fordi vi selv har lyst, men fordi våre fransiskanere har vært bevisst på å trekke oss med, motivere oss, helt fra begynnelsen i 1924 og 1934.

Vi står i dag foran et skille. Fransiskushuset på Vinterbro nedlegges, pater Ronald forblir på Grefsen, pater Lars drar til Nederland og pater Tan til USA, i hvert fall for noen år. Broder Bjarne flytter til Larvik, i nær tilknytning til annen del av den fransiskanske familie, Klarasøstrene, og som åndelig veileder for flere av oss i den tredje delen av familien, legfransiskanerne.

Det er alltid vemodig ved et skille. Men vi er og vil fortsatt være en fransiskanermenighet, nå med pater Nikolas, pater Frans og pater Marius i et samarbeid der vi alle skal og må være medarbeidere i det å bygge kirke, menighet.

Dette er vårt håp – vårt ønske for fransiskanerne i Norge i de neste 70, nei 80 år. Menigheten ønsker alle våre fransiskanere: PAX ET BONUM. ●

I boken «Fra Urtegangen til Enerhaugen», skrevet til St. Hallvard menighets 100-årsjubileum, forteller Johs. Bruce bl.a. følgende fra innvielsen av kirken i Urtegangen i 1897:

«Biskop Fallize var meget stolt av sin kirke. Ingen måtte si noe galt om den. Den dagen kirken skulle konsekres, hadde han besøk av to tyske biskoper. Han tok dem med til konsekrasjo-

nen. Biskopene hadde ikke sett bygget, og da de så det, utbrøt de: «Aber so etwas konsekriert man nicht (Slikt konsekreser man da ikke)». Biskopens betemte svar var: «Bei uns wohl! (Hos oss, så!)». Det fortelles også at da en prest han sendte ned for å se på kirken sa at den lignet på en stall, ble vedkommende kort tid etter sendt langt vekk fra prefekten, til Hammerfest!»

minner og takknemlighet

PATER RONALD HÖLSCHERS PREKEN I ST. HALLVARD KIRKE 23. MARS

Det er alltid vanskelig å reise, å ta avskjed. På fransk pleier man å si det slik: «Partir, c'est mourir un peu» – «å reise, betyr å dø litt».

Det føles litt vemodig når du selv må reise, og når andre reiser fra deg. Men etter en stund kommer vårt hjerte til ro igjen, og vårt hjerte er allikevel fullt av minner og fullt av takknemlighet.

Slik er det i dag i denne minne- og takkegudstjeneste her i vårt kjære St. Hallvard kirke. Det er særlig levende mennesker som vi aldri kan glemme. Det er også et rom og en atmosfære vi aldri kan glemme. Det er også gjenstander vi ikke kan glemme.

Vi, nederlandske fransiskanere, kan aldri glemme dere, som i så mange år feiret liturgien og festene sammen med oss. Men heller ikke kan vi fransiskanere glemme denne runde kirken, det spennende, nedbøyde kirketaket, som minner oss om at Gud er midt iblant oss, steget ned fra himmelen. Det er vanskelig å glemme krusifikset i sakramentskapellet, Jesus på korset uten hender, som sier til oss: «Jeg har ikke andre hender enn deres hender.»

Det er vanskelig å glemme at i kjelleren har våre muslimske innvandrere hatt sin første moské, og der har den første speidergruppen og den første filmklubben holdt til, og gutteklubben for et fargerikt fellesskap hos oss.

Det er heller ikke lett for oss å glemme menneskene som har vært våre åndelige veiledere fra Nederland gjennom så mange år: pater Castricum og pater Arno og pater Hansen som kom etter pater Hol, pater Jorna og pater Leo og broder Martin og pater Novatus. De har alle satt sine spor, for ikke å glemme pater Henk, pater Hans, pater van Vugt, pater Notenboom, pater Boers og pater Hertmann.

Den nederlandske ordensprovins har nettopp feiret sitt 150-årsjubileum i Nederland, og i den forbindelse ble seks kjente kunstnere innleid for å fremstille, i form av moderne maleri-

er, motiver fra «Fransiskus' nye klær» – etter at han hadde gitt sine gamle klær tilbake til sin far. Vår provinsial har samtidig skrevet et takkebrev til oss, særlig til alle misjonærer som hadde kommet tilbake til Nederland etter mange år i India, Pakistan, Japan, Kina, Brasil og Skandinavia. Gjennom sine nederlandske medbrødre hadde Fransiskus på en måte fått en slags «nye klær» i alle land.

Slik har det alltid vært og vil det alltid være: Nye brødre, også fra eget land, har alltid overtatt etter dem som reiste hjem igjen til moderlandet. Slik skal nå pater Lars hjelpe til i Nederland, pater Tan i USA, broder Bjarne og jeg selv fortsatt hjelpe til her i Norge, og pater Nikolas, pater Frans og pater Marius fra Polen fører arbeidet videre her i Oslo.

Arbeidet går alltid videre i en internasjonal klosterorden. Nye provinser blir stiftet, det ene land overtar ordenstradisjonen fra det forrige land, og ofte hjelper eget folk i eget land. Vi er spent på hvordan Fransiskus' nye klær vil se ut, når stafettpippen blir gitt videre her i Norge.

Den hellige Fransiskus har i sin ordensregel skrevet noen vakre ord, som er meget aktuelle i vår situasjon. De handler om å motta og om å gi videre. Fransiskus ber: «Brødre og søstre, vi må gi alt det gode tilbake til Herren, og erkjenne at alt som er godt, tilhører Ham. Og la oss være takknemlige mot Ham som er kilden til alt godt.»

Alt som vi mottar må vi gi tilbake til Ham. For all ære og takk tilkommer Ham. Alt som er godt tilhører Ham, den eneste som er god.

I dag leste vi i den første lesning hos Jesaias: «Nå skaper jeg noe nytt. Det spirer allerede frem. Merker dere ikke at det snart er vår?» Derfor ønsker alle fransiskanere dere en vår fylt av glede, og vi takker dere for alt dere har gitt oss i så mange år i Norge og særlig i St. Hallvard. Vi ønsker dere for fremtiden fred og alt godt, *pax et bonum. Amen.*

bok- omtale

Klara - en særegen personlighet

Klara av Assisis skrifter

- oversatt av Hubert Hodzelmans, O.F.M.

St. Olav Forlag 2003

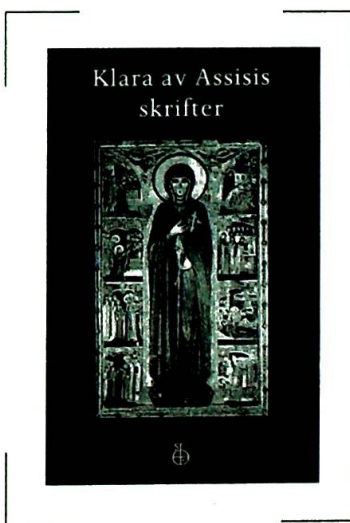
Klara er ikke like kjent som den 12 år eldre Frans av Assisi. Hun står like fullt som et markant fransiskansk forbilde. Gjennom sin levemåte, sin personlighet og sin sterke tro, har hun hatt stor innflytelse både i sin samtid og ettertid. Hun praktiserte Frans' religiøse visjoner på sin egen måte, men var samtidig lydlig mot hans fransiskanske regler. Både Frans og Klara fulgte i radikal grad i Kristi fotspor, og valgte med glede et liv preget av ekstrem fattigdom, i lydighet og kyskhhet.

Klara levde fra 1193/1194 til 1253. Frans og Klara tilhørte begge det øvre sjikt i Assisi. Men deres respektive familier tilhørte forskjellige stender, som sto i alvorlig konflikt med hverandre. Som Frans vendte hun ryggen til de verdier hun var oppvokst med. Hun ønsket, ut fra hengivenhet og dyp kjærlighet til Kristus, en radikal livsform som var i pakt med evangeliske idealer. Etter Frans' forbilde strebet hun etter en livsform i evangelisk perfektet. Hun foretrakk et liv preget av nærhet og lidenskapelig kjærlighet til Kristus, fremfor et liv i overfladisk verdslighet. Det berettes at Klara allerede som barn viste særegne karaktertrekk. Hun hadde en sterk utstråling og var et

lysende forbilde for alle. Hun bevarte gjennom hele livet sin varme ømhet, sin store innfølingsevne og sin sterke overbevisningsevne, noe som ifølge broder Hubert også viser seg i hennes skrifter. Dårlig helse fikk henne ikke på noen måte til å fire på sin asketiske livsstil. Tilstrømningen til ordenen hun opprettet var stor, også i hennes egen tid. Nære slektninger, som Klaras mor og to søstre, sluttet seg også raskt til hennes «fattige kvinners orden».

Forholdet til Frans

Frans var som et hellig forbilde

for Klara og søstrene. Hun betød også mye for ham, han gikk til henne for å få personlige råd. Klara står ikke som et kvinnelig motstykke til Frans, vi kan heller si at som sterkt troende utfylte de hverandre. Felles for dem var den religiøse inderligheten med en grenseløs kjærlighet til Kristus.

Frans og hans brødre var viktige støtter for søstrene. Dette var også et pavelig påbud, som i årenes løp skiftet form og innhold, og dette var ikke helt konfliktfritt. Frans døde i 1226, 27 år før henne, og savnet var stort. Klara sier i sitt åndelige testamente til søstrene, også med tanke på dem hun visste kom til å følge etter: «Så lenge han levde, lå det ham også på hjerte gjennom ord og forbilde alltid å ha omsorg for oss, hans lille plante, og få oss til å vokse. Så betror jeg mine søstre, de som nå er og de som skal komme, til vår saligste fader Fransiscus' etterfølger og til hele ordenen, og jeg betror mine søstre til dem, for at de skal hjelpe oss til å gjøre stadig nye fremskritt i Guds tjeneste, og fremfor alt til bedre å overholde den allerhelligste fattigdom.» Klaras standhaftighet til å ville leve i fattigdom var stor. Fattigdomsprivilegiet utgjorde kjernen i Klaras ordensregel. Tross muntlige forsikringer fra flere paver gjennom adskillige tiår, fikk hun ikke fullstendig og skriftlig godkjenning for dette før to dager før sin død. Klara ble kanonisert bare to år etter sin død.

Ordensstifteren Klara

Da hun som ung hørte Frans preke, ble hun så sterkt grepet at det fikk store konsekvenser for hennes senere liv. Klara ønsket å leve som ham. Hun rømte hjemmefra, og etter å ha bodd flere steder, også hos benediktinerinner, besluttet hun å starte sin egen

orden for å få leve ut sine egne idealer. Utøvelse av fransiskanske dyder, som ydmykhet og det å stå til tjeneste for sin neste, var et særtrekk både hos Frans og Klara. San Damiano, den lille kirken som Frans egenhendig hadde restaurert, ble etter hvert bolig for Klara og hennes søstre. Her bodde hun i 40 år. Klara var i alle år abbedisse, en stilling hun opplever som en byrde som er lagt på henne. Hun sier til søstrene at hun som har ansvar for de andre, skal bestrebe seg på å overgå de andre mer ved sine dyder og sin hellige vandel enn ved sitt embete. Hun skal være et forbilde og adlydes av de andre, ikke på grunn av hennes embete, men mer på grunn av hennes kjærlighet. Vi får innblikk i et strengt klosterliv, men preget av stor kjærlighet.

Det ekstreme fattigdomsideal som vi finner både hos Frans og Klara, må sees ut fra det de begge gjorde, nemlig å velge fattigdom, ut av glede. De valgte fattigdom fremfor jordisk forgjengelige verdier. Klara ser det å gi avkall på posisjon og rikdom som en kamp, det handler om å vokse fra godt til bedre.

Klaras skrifter

Disse er ikke mange, og deres ektethet diskuteres stadig. Mange bekræftelser har fremkommet i de senere årene. Størst inntrykk gir brevene til Agnes, datter av en konge og dronning i Böhmen. Klara berømmer henne for å gi avkall på posisjon og rikdom for et liv i ekstrem fattigdom. Brevene fremviser en sjelden omhet, respekt og forståelse for et annet menneske, samtidig som hun fremtrer med autoritet, vi får et bilde av Klara som person. I brevene berømmer hun kyskhet og forsakelse, for derved å kunne ta i mot Kristus. En tett relasjon til Kristus får konsekvenser for den menneskelige tilstand.

Hennes åndelige testamente gir oss et fint bilde av relasjonen

mellom de fransiskanske brødre og hennes egne ordenssøstre, av hennes kjærlighet til fattigdom og ydmykhet. Det handler ikke om fattigdom, men om å gi avkall til fordel for noe høyere. I Klaras testament, pkt. 56, heter det: «Jeg formaner og anmoder i Herren Jesus Kristus alle mine søstre, de som er nå og de som skal komme, at de alltid beflitter seg på å følge enkelhetens, ydmykhetens og fattigdommens vei og leve opp til vår hellige levemåtes art.»

Klara av Assisi er en av de mest spennende kvinneskikkelser fra middelalderen. Dette har fransiskaneren Hubert Hodzelmans, i denne norske oversettelsen av Klaras skrifter, fått frem på en fin måte. Innledning og kommentarer er nøkterne, men grundige. Språket er rikt og levende. I oversettelsen av Klaras egne skrifter har han også tatt utgangspunkt i nyoppdagete latinske skrifter. Boken er et viktig bidrag til innføring og dypere forståelse av fransiskansk spiritualitet.

Sidsel Høye Haugan

Glimt av uante dybder

Terje Tønnessen:

Kristus blant dere – håpet om herligheten.

Saeculum Forlag 2003

Bokens undertittel – «Eukaristisk spiritualitet i en såret og splittet verden» – indikerer forfatterens program: Han vil vise at nattverden er mye mer enn bare en religiøs handling de troende utfører innenfor kirkebygningens fire vegger. Det at vi bryter brødet i lydighet overfor Jesu ord og eksempel, har nemlig konsekvenser for hele menneskeheten – og for hele skaperverket.

Det er ikke altfor mange vestlige teologer som har sunget om denne «kosmiske» dimensjonen ved nattverden, og det er beteg-

nende at Tønnessen så ofte siterer østkirkelige bønner. Men dette gjør han bare for å gjøre eksplisitt det han har oppdaget i vestkirkens gudstjeneste, især slik den ble revidert på 1960-tallet i den katolske kirke, i kjølvannet av Det annet Vatikankonsil. Uten selv å tilhøre den ortodokse eller den romerskkatolske kirke, gjør han seg til talsmann for de klassiske innsikter i begge tradisjoner.

Det er tydelig at Terje Tønnessen identifiserer seg med vår kirkes store overlevering, og hans analyse av messen vil kunne hjelpe enhver katolikk til å trenge dypere inn i det «troens mysterium» vi feirer. Især skulle jeg ønske at våre prester leste hans bok. Da ville de skjønne hvor vidunderlig en oppgave de har fått! Her er det sikkert viktig å nevne at Terje Tønnessen selv – som har mottatt en sakramentalt gyldig prestevigsel i den apostoliske suksessjon, takket være Den polske nasjonalkirke i USA – feirer messen i en ekstrem diasporasituasjon. Bakgrunnen for hans bok er ikke storartede liturgier i gotiske katedraler, med røkelseskyer og storartede kirkekor, men enkelte nattverdsfeiringer i grendehuset. Han vet altså av erfaring hvor meningsfullt det er å stå ved Herrens alter, selv der menigheten ikke er særlig tallrik. Nå er det fremdeles slik at noen av våre katolske prester i Norge feirer messen helt alene. Ingen kommer jo til hverdagsmessene. Tønnessens bok kan minne dem om det uendelig verdifulle ved det de gjør!

Terje Tønnessen skriver aldri ukritisk. Hans anliggende er å få frem poenget: at nattverden har med oss i dag å gjøre. Gudstjenesten er ikke noe museum, men noe som vil forvandle verden. Han nevner det problematiske ved den katolske salmebok «Lov Herren» (2000): «Det kan ikke være lett å forklare for kristne som kommer fra andre verdensdeler at de ikke bare skal lære

seg norsk, de skal lære en bestemt utgave av nynorsk, som var på moten i Norge for flere generasjoner siden.» (side 34)

Leseren merker snart forfatterens forkjærlighet for Hebreerbrevet og Johannes' åpenbaring. Forsåvidt ikke forunderlig, siden Tønnessen så sterkt ønsker å understreke både Jesu evige presteembete og den himmelske dimensjon ved kirkens liturgi. Men de mange sitater fra nettopp disse to skrifter gir hans drøftinger et høytidelig, ja nesten et majestetisk preg vi ellers ikke er særlig vant til når vesteuropeiske teologer skriver om nattverdfeiringen. Med andre ord: Det er tenkelig at både Vatikanet og Den norske kirke kunne være enig med ham, hva selve saken angår. De ville kanskje kunne akseptere hans kritikk av deres ensidige teologi og liturgi. Men de ville valgt andre formuleringer! Og ortodokse troende ville anse ham for altfor vestlig ...

Det er derfor ikke bokens innhold som er problematisk. Det

som er vanskelig, er dens språk. Her måtte jeg tenke på det en venn sa til den unge engelske forfatter Denton Welch (d. 1948): «Du behøver aldeles ikke å drikke alkohol. Du er jo allerede beruset

av orden!» Noen ganger skriver dikteren Terje Tønnessen med en lyrisk intensitet som river leseren med. Men altfor ofte synes han å være beruset av ordene: «Han som er Begynnelsen og Enden, Alfa og Omega, bruker hvete og druer,

brød og vin, til å gripe oss – i tiden – så vårt korte, jordiske liv får udødelighetens stempel. Han som er Herrenes Herre, Kongenes Konge, Dommernes Dommer, Lysenes Lys, Menneskenes Menneske, Den Tidløse, Usynlige, Han som var og som er og som kommer, Den Ubeskrivelige, Uoverkommelige, Utilgjengelige blir tilgjengelig, synlig, rørbart, spisbart, drikkbart, gripbart i det guddommelige mysterium som skjer like for våre øyne. Den som ikke faller på kne for et slikt under, faller ikke på kne for noe. Den som ikke tilber en slik nåde, tilber ingen. Annen enn seg selv.» (side 118)

Denne boken er ikke lettlest. Men jeg håper den finner mange lesere. Åpner vi oss for den verden Terje Tønnessen forsøker å gi oss glimt av, vil vi skimte uante dybder i det vi gjør – eller rettere sagt, det Gud gjør, søndag etter søndag, i det Apostlenes gjerninger kaller «brødsbrytelsen».

Brian McNeil

NY BOK AV PAVE JOHANNES PAUL II

«Jeg burde vært fastere,» skriver pave Johannes Paul II i boken *Alzatevi, Andiamo*, (engelsk oversettelse: 'get up, let us be going'), en erindringsbok hvor han skriver avvæpnende enkelt og åpent om sine tyve år som biskop og senere erkebiskop av Krakow. Tittelen er hentet fra Jesu ord til apostlene Peter, Jacob og Johannes i Getsemane kvelden han ble forrådt (Mark 14,42) Boken, som utkom på italiensk, tysk, spansk og polsk på pavens 84-årsdag 18. mai (engelsk utgave kommer), er først og fremst en åndelig refleksjon over biskopens rolle, en oppfordring til de rundt 4.500 katolske biskoper rundt om i verden om å stå sin flokk nær og være ledere med både autoritet og tjenersinn. Å finne den rette balansen, er ikke lett, og enhver får gå i seg selv. En av de ting han selv angrer på, skriver paven, er at han ikke har vist mer fasthet overfor katolikker som utfordrer kirkens lære. «Kanskje bør jeg kritisere meg selv

for ikke å prøvd hardt nok å ta kommandoen,» skriver paven. «Det skyldes nok til dels mitt temperament.»

Moderne kommunikasjonsmidler har gjort samarbeidet biskopene imellom, en viktig del av deres samlede lederoppdrag, langt lettere enn i tidligere tider: De «gjør det mulig for oss å søke nye veier for å styrke den biskoppelige kollegialiteten», skriver paven. Økt enhet er grunnlaget for større kollegialitet: «Hvis biskopene møtes og deler gleder og bekymringer, vil det med sikkerhet bidra til å bevare den 'enhetens ånd' jeg skrev om i det apostoliske brevet *Novo millennio Ineunte*.»

Johannes Paul begynte på denne sin tredje 'pavebok' i mars i fjor og brukte ferien i Castelgandolfo i august til å legge siste hånd på verket. Etter en uke var 150.000 av det italienske førsteopplaget på 500.000 eksemplarer solgt.

NCR

MESTERVERK ELLER SPEKULASJON?

Mer om filmen «The Passion of the Christ»

«Mel Gibsons film 'The Passion' er et mesterverk fra vår egen tid, kunstnerisk og teknisk. Det er ikke absurd å sammenligne den med maleriene til den store italienske mester Caravaggio, på grunn av dens skjønnhet og dens drama. Filmens grafiske vold og dens mesterlige teknikk gjør at filmen hører hjemme i det 20. århundre, historiens mest grusomme århundre.

Men viktigere er det at filmen viser hvordan Jesus forløste oss fra våre synder. Hans budskap er den universelle kjærlighet, ganske visst for hans eget folk, jødene.

Filmene er ikke antisemittisk, en hel mengde jøder fremstår som helter. Vi er vitner til en forferdelig krangel blant de palestinske jødene. Hverken Jesus eller noen andre oppfordrer til hevn. Han forklarer at de som angriper ham, ikke vet hva de gjør. Filmene legger heller ikke skylden for Jesu død på den jødiske nasjon. Budskapet er tilgivelse og kjærlighet.

Generasjoner av troende vil se Mel Gibsons 'The Passion' som en klassiker.»

*Kardinal George Pell,
erkebiskop av Sydney
(ifølge The Tablet)*

«Hvis det å gjenfortelle historien er antisemittisk, ville det skape problemer for den jødisk-kristne dialog fordi det ville være ensbetydende med å bekrefte at evangeliene ikke er historiske [-] Hvis paven så filmen, ville den etterfølgende taushet fra hierarkiet, vært høyst talende. Det er intet antisemittisk i filmen, ellers ville de sagt fra. Det er absolutt klart fordi her er intet å innvende. Hadde det vært tilfelle, ville hierarkiet ha sagt fra: Vatikanet så vel som lokale biskoper.»

*Joaquín Navarro-Valls,
Vatikanets pressetalsmann,
i intervju med Il Messagero.*

«Profesjonelle filmmeldere i Europa og USA har stor sett gitt Mel Gibsons 'The Passion of the Christ' negativ omtale. Filmene kritiseres for å være en voldsorgie uten egentlig innhold. Dermed kunne man satt punktum for en av de mest spekulative filmer på lenge.

Men så opplever vi reaksjoner som intet har med filmens kunstneriske kvaliteter å gjøre, eller rettere mangel på sådanne. På begge sider av Atlanteren har det oppstått en mesallianse mellom karismatiske vekkellesbevegelser, det evangeliske ytterste høyre (The Christian Right), konservativ lutherdom og offisiell katolisisme. [-] I *The New York Review of Books* trekker den kjente skribenten Gerry Wills frem de mer obskure og ytterliggående katolske kretser som støtter Mel Gibson, og som filmskaperen samarbeidet med underveis. [-]

Mel Gibson er ingen antisemitt, og jeg er i tvil om filmen i seg selv kan karakteriseres som antisemittisk. Men den skaper inntrykk som meget lett kan utarte til antisemittisme. Her ser jeg en parallell til de store europeiske pasjonsspill som utløste antisemittiske stemningsbølger. De nyanser filmene måtte ha i sin fremstilling av jødene blir borte.

[-] Jeg synes det er uendelig trist at Den katolske kirke ikke har lært mer av historien. Derfra hadde jeg tross alt ventet mer enn fra de evangeliske som støtter Sharon's Israel, men som egentlig sitter fast i antisemittiske forestillinger og bare venter på at jødene skal ta imot Kristus som sin Messias.»

*Jahn Otto Johansen i
Aftenposten*

«Hvorfor er det så mange unge mennesker som trekkes til kino-

ene, ikke minst blant dem som ikke har noen personlig tilknytning til den kristne tro?

Selv uten bibelske forkunnskaper forstår man at det er en uskyldig mann som her henrettes. Den enorme brutaliteten han utsettes for, berører. Det er bildene som vekker følelser av medlidenhet og protest, og som får tilskueren til å spørre: Hvorfor? Slik har det alltid vært når motivet med Kristi død presenteres i kunsten. Derved står filmene i den katolske ikonografiens tradisjon, som kanskje alltid har støttet seg mer på bilder enn på ord og tanker. Gibsons 'pasjon' skaper bilder av Jesu lidelse, og den gjør det i forvisningen om at det nettopp er bilder som berører, engasjerer og forvandler. Kрусifikset på veggen har i århundrer forandret menneskers liv uten at det alltid har vært utstyrt med en teologisk bruksanvisning. Gibsons film synes å fungere på samme måte. Mannen som sier at han er Guds sønn, går med åpne øyne og av fri vilje inn i en forferdelig lidelse – av kjærlighet. Det er disse sterke, brutale og samtidig forsonende bilder som Gibson gir kinogjengerne, og som gjør at filmene – alle berettigede teologiske eller estetiske innvendinger til tross – når frem til tilskueren.»

*Philip Geister s.j. i «Signum –
katolsk orientering om kyrka,
kultur og samhälle»*

«Det nye testamente rettferdiggjør ikke at det dveles ved de grusomme detaljer ved Jesu lidelsehistorie, fordi de som skrev det nye testamentet, og dem de skrev det for, visste at disse detaljene var banale. Hvis du var fra den sosiale klasse Jesus og hans disipler – samt flesteparten av de første århundres kristne, for den saks skyld – tilhørte, var en ydmykende og dyrisk voldelig død ikke noe man meditererte over i kneleuken [-] Det var en grim realitet – som godt kunne ramme deg [-]

Det er i en slik sammenheng det nye testamentet ber oss kontemplere Jesu lidelse og død; det er slik Jesus selv, ifølge evangeliene, nærmet seg den. Det er ingen dyp mening ved den; intet å vinne ved å mane den frem for vårt indre øye eller se det på lerretet. Det dreier seg kun om det ondes forferdelige banalitet, om det ytterst beregnelige ved den grusomhet menneskelige vesener er i stand til å begå mot hverandre, og som så rettferdiggjøres ut fra politiske eller religiøse grunner. Og slikt skjer også i vår tid, og forsvarer også i dag, og det av ledere i det vi kaller 'den frie verden'.

Dennis Minns o.p., prior ved Blackfriars, Oxford

«På Langfredag satt jeg i Asker kirke og hørte teksten bli lest: 'Der korsfestet de ham...' Intet annet ble sagt om korsfestelsen. Men de få ordene var så sterke at de dirret mellom veggene. Ikke et ord om blod som rant, om smerter, om naglehull, om hud som flås av, om en ødelagt kropp. Og likevel, sterkere blir det knapt. Jeg satt der med tårer i øynene. Den rystende tunge musikken fløt sammen med ordene. Den tok meg inn i dramaet på alvor [-] Der jeg satt i kirken, måtte jeg tenke på Mel Gibsons 'The Passion of the Christ'. Jeg tror så gjerne at filmens beskrivelse av mishandlingen av Jesus er rystende sterk. Og likevel: jeg vet ikke om det er mulig å fremstille Jesu lidelse akkurat slik det var, om det er på film eller i ord...

Tåler filmen gjentakelsen prøve? Er filmen laget slik at man vokser inn i den, at forståelsen og erkjennelsen vokser hver gang man ser den? Der jeg satt i kirken langfredag, slo det meg at for hver gang jeg hører evangelieteksten lest, forstår jeg litt mer, aner jeg litt mer. Evangelienes nedtonende beskrivelse av hendelsene gjør faktisk at det åpnes en dybde i

dem. For hver gang man møter ordene, ser man litt dypere i lidelsen og meningen bak lidelsen. De lar seg lese om og om igjen. Det som er god kunst, det vokser med deg. Erkjennelsen kan vokse i det usagte. Jeg satt der, langfredag, og tenkte at jeg var glad for at ingen forsøkte å forklare lidelsen for meg. Lidelsen ble lest og spilt, og jeg ante en smerte så stor at bare det usagte kan røpe den.»

Kristin Gunleiksrud, gjesteskribent i Vårt Land

«... Uansett om filmen er bevisst antisemittiske eller ikke, er det fare for at den kan bli brukt i antisemittisk propaganda. Riktignok inneholder den ansatser til differensiert skildring av jødiske personer, men stort sett tegner den er overdrevent negativ bilde bl.a. av Sanhedrin, det høye råd, og deler av det jødiske folket. Det er fare for at filmen gjenoppvekker antisemittiske fordommer. Dette er særskilt eksplosivt i et Europa der økende antisemittiske tendenser gjør seg gjeldende.

Sammen advarer vi uttrykkelig mot enhver bruk av filmen og av Jesu lidelse til antisemittiske propagandaformål. De kristne kirker har uttrykkelig erklært at antijudaismen er en del av den kristne 'skyldshistorie'. De avviser tesen om det jødiske folks kollektive skyld og enhver form for antisemittisme og rassisme. I dag pre-

ges forholdet mellom kristne og jøder av gjensidig respekt og anerkjennelse. Vi oppfordrer alle ansvarlige til å se til at disse gode relasjonene ikke lider skade ved misbruk av Jesu lidelse via denne filmen.»

Fra en uttalelse av kardinal Karl Lehmann, leder for Den tyske bispekonferanse, biskop Wolfgang Huber, Tysklands evangeliske kirke og dr. Paul Spiegel, leder for Tysklands Jødiske Sentralråd.

«Slik sett virker det som de kristne blir mer støtt av alvor enn blasfemi med humoristisk-kritisk brodd. Kevin Smith viste Gud som kvinne i 'Dogma' (1999), uten at det ble ramaskrik av den grunn. Heldigvis. Gibsons Jesus i James Caviezels kropp er nemlig ikke annet en svært teksttro versjon av hendelsene som Johannesevangeliet beskriver. En meget brutal filmversjon, men hvordan kan mennesker som tror på forestillingen om Jesus som Guds sønn og hans enorme offer, oppfatte dette som for brutalt? For meg som ikketroende er dette et paradoks jeg ikke helt kommer over. [-] Jeg anerkjenner selvsagt mine kollegers rett til å kritisere filmen fordi den er dårlig, men ensidig å hevde at det er volden som gjør den dårlig, er ubegriplig for meg. 'The Passion of the Christ' er ikke årets beste film, men det er en film som fortjener å bli tatt på alvor.

L. Audun Bråten i Klassekampen

«Ingen tvil om at 'The Passion of the Christ' ikke følger offisiell katolsk lære om bibeltolkning og fremstilling av jøder og jødedommen. Selv om en del katolikker opplever filmen som åndelig givende [-] bør katolikker som tar på alvor pave Johannes Paul IIs forpliktende ord ved Klagemuren i Jerusalem i mars 2000 om «ekte fellesskap med Paktens folk», spørre seg om det er akseptabelt for en filmprodusent – selv om han gjentar Tridentinderkonsilets lære om at Kristus døde for hele menneskehetens synder – å kombinere scener fra de fire evangelier med mange ubibelske elementer som forstørres ondskapsen hos de jødiske skikkelsene.»

Philip A. Cunningham, leder for Center for Christian-Jewish Learning ved Boston College, Massachusetts, i jesuittenes tidsskrift «America»

presse- klipp

RWANDA:
FOLKEMORDET OG KVINNENE
Rwanda har igjen vært i mediene: Det er ti år siden hutuenes brutale folkemord på rundt 800.000 tutsier og moderate hutuer. Det internasjonale samfunn var blitt varslet om at ting var i gjære, men anmodninger om hjelp for å forebygge aggressive utbrudd ble ikke etterkommet. I motsetning til, knappe ti år senere i Afghanistan og Irak hadde USA, Frankrike og Storbritannia ingen interesse av å beskytte menneskene i dette lille, tettbefolkede østafrikanske landet. Resultatet ble masse mord av dimensjoner som langt overgår noe av det vi har sett i f. eks. Midtøsten eller det nære østen. Rwanda sliter fremdeles med traumene etter denne store forbrytelsen, men skyld har også de regjeringer som kunne gjort noe for å forhindre katastrofen, men unnlot å hjelpe.

NKKF FYLLER 80 OG FEIRER MED ÅPENT SEMINAR!

«Norges Katolske Kvinneforbunds 75-års jubileum ble forbigått i stillhet, men nå vil vi feire de 80 år siden forbundet ble stiftet på en verdig måte,» heter det i en melding fra NKKF. Det betyr: «Jubileumsseminar i helgen 22.-24. oktober 2004 i Mariagården i Akersveien 16, Oslo.» Detaljplanlegging gjenstår, men temaet for den åpne seminardagen lørdag 23. oktober er klart:

Er Norge (fortsett) et kristent land?

Foreløpig liste over foredragsholdere: professor Janne Haaland Matlary, sr. Anne Bente Hadland o.p. og p. Arnfinn Haram o.p.

Mer detaljert senere om program – det blir festmiddag lørdag kveld! – påmelding og priser, men merk allerede nå av datoene 22.-24. oktober 2004!

Lidelsen til de mange kvinner som ble voldtatt under de lovløse tilstandene har vært lite fremme i mediene. Man regner med at ca. 500.000 kvinner ble voldtatt. Sagt på en annen måte: Utallige kvinner har født barn de hater, og svært mange ble HIV-smittet på grunn av voldtekten.. Hittil har de fleste av disse kvinnene ikke hatt utsikt til medisinsk eller psykologisk hjelp. De er rett og slett overlatt til sin skjebne. CIG

SUDAN: ISLAMSK OFFENSIV MOT KRISTNE

Til tross for våpenhvileavtalen i Sudan, prøver radikal islam å utslette den katolske kirke i Sudan, og situasjonen er dramatisk, ifølge en rapport fra Khartoums katolske hjelpebiskop, Daniel Adwok Kur. Verst er situasjonen for dem som flyktet fra sine hjem under den lange

borgerkrigen mellom den islamske staten og de kristne frihetskjemperne i Sør-Sudan. Mat og andre forsyninger holdes tilbake i et forsøk på å få folk til å oppgi sin kristne tro; katolikker og protestanter nektes å bygge kirker; ikke-muslimske kvinner risikerer alvorlige følger hvis de nekter å dekke hodet, og kristne barn i statlige skoler presses til å bli muslimer. Under dekke av «byplanlegging» er en del kirker og menighetsentre – enkle jordhytter med skole og kapell – blitt jernet med jorden av bulldosere; mange ganger har hele menigheter forsamlet seg i sentrene for å hindre riving.

Religionsfrihet er grunnlovsfestet i Sudan, men i praksis gjelder den ikke for kristne. Islam er religionen til ca. 70% av landets befolkning; Nord-Sudan er nesten utelukkende muslimsk. Den katolske kirke er det største kristne fellesskap i Sør-Sudan, men siden borgerkrigen brøt ut i 1983, er dens stilling blitt stadig mer uholdbar. I dag er det så ille, sier biskop Adwok, at «selv krig er bedre enn en dårlig fred». Rask materiell hjelp må til, og verdenssamfunnet må få øynene opp for det som skjer. CATHOLIC HERALD

DEMOKRATISERING AV KIRKEN

Den katolske kirke trenger en mer demokratisk og desentralisert ledelse, mener kardinal Carlo Maria Martini, emeritert erkebis-

kop av Milano og en av den katolske kirkes mest respekterte menn. I et intervju i den italienske avisen Il Tempo, foreslår han at Roma jevnlig sammenkaller «virkelig representative» bispesynoder, som ikke bare er rådgivende, slik dagens synoder er, men som, lik oldkirkens synoder, har beslutningsrett; et slags «permanent styrende råd», som kan bistå paven og «hjelp til å løse opp de disiplinære og læremessige knuter som innimellom dukker opp på nytt». Ikke bare kardinalene, men også presidenter for nasjonale bispekonferanser bør delta i pavevalg, mener Martini. At kardinaler etter fylte 80 år ikke har stemmerett ved pavevalg, er greit: «Godt at det også i kirken finnes en aldersgrense.» Det er andre måter eldre prelater kan gjøre sine meninger kjent på!

Martini, i sin tid rektor for Det pavelige bibelinstitutt, mener at legfolk bør ha et ord med i laget ved bispeutnevnelser, og at kvinner bør kunne vies til permanente diakoner, noe nåværende pave sier klar nei til. Et tredje Vatikankonsil, som en del biskoper og kardinaler har foreslått, ønsker Martini ikke: «Det gjenstår fremdeles en del» før Det 2. Vatikankonsils visjoner om biskopenes kollegialitet er satt ut i livet.

THE TABLET/NCR

LÆRE Å VÆRE KIRKE...

«Kom og delta, da vel! Gudstjenesten er ikke bare for de 'merkkelige' menneskene! Den er for oss alle!» skriver kapellan Gunnar Lindtvedt i *Menighetsbladet for Voie og Flekkerøy*. «Test oss ut en 'vanlig' søndag når det ikke 'skjer' noe spesielt. Og skulle du gå ut igjen etterpå og ingen har pratet med deg, og du ikke synes dette var noe for deg, så hadde det vært supert om du ringte menighetskontoret, pratet med en av oss etterpå og sa hvorfor. For vi ønsker å lære å være kirke i vår tid, ikke et nedstøvet museum.»

FORSKJELLIGHET BERIKER

«Kan vi tro at forskjellighet er berikende? Av ulike erfaringer, ulike uttrykk og ulike teologi kan vi lære både å sette pris på vårt eget og erkjenne at det faktisk er sant at vi ikke har skjønnet det hele, men forstår stykkevis og delt. Enten vi er menn eller kvinner, pinsevenner, katolikker eller lutheranere,» skriver sykehusprest Berit Okkenhaug på lederplass i *Luthersk Kirketidende*.

«Det er ikke sant at vi leser Bibelen uten briller. Det erkjenner de fleste i dag. Vi har våre historiske, kulturelle, kjønnsmessige og konfesjonelle briller. Når vi bytter briller med andre, ser vi gjerne uskarpt. Vi både ser og hører ut fra våre egne forutsetninger. Vi kan bruke de samme begrepene, men likevel snakke forbi hverandre.»

LUTHERSK KIRKETIDENDE

KRAV FRA ISTANBULS

KRISTNE

De kristne i Istanbul har i et brev til Menneskerettighetsutvalget i parlamentet i Ankara gjort et modig fremstøt for å få regjeringen til å innfri sine løfter om religionsfrihet. I brevet krever de anerkjennelse av de ulike kirker som juridiske personer, opphevelse av begrensninger for utenlandske sjelesørgere og rett til gudstjenestefeiring i alle byer hvor det finnes kristne. Regjeringen Erdogan lovet for en tid siden å anerkjenne og respektere religionsfriheten, men at løftene ikke er særlig mye verd, får særlig landets evangelikale menigheter for tiden erfare: De konfronteres med massive møteforbud fra myndighetenes side. CIG

NEI TIL PLIKTSØLIBAT

Det katolske «kirkeparlament» i kantonen Luzern i Sveits – et organ som representerer den katolske kirke på lokalplanet, og

som består av 14 geistlige og 87 valgte legfolk – har med stort flertall gått imot pliktsølibat for verdensgeistlige, d.v.s. prester som ikke tilhører et ordenssamfunn. «I egenskap av engasjerte medarbeidere i den kirke vi elsker, føler vi berettiget trang til å ta til orde for høyst påkrevde forandringer, som for lengst burde vært satt ut i livet.» Biskopene har energisk tilbakevist oppfordringen under henvisning til at spørsmålet om sølibat hører inn under læreembetet og følgelig kun kan reguleres på verdensbasis.

I USA går representanter for prester i ni katolske bispedømmer inn for at egnede gifte menn skal kunne prestevies. Bak ønsket står ca. 1000 prester, som er bekymret over prestemangelen, ifølge New York Times. Allerede for et år siden manglet 3.040 amerikanske menigheter fast prest. De amerikanske biskopene avviser prestenes forslag. CIG/VÅRT LAND

MAROKKO:

RELIGIONSIALOG

Frans av Assisi kan fremdeles stå som modell for religionsdialog. Det hevder pater Rodrigues Carballo, leder for fransiskanernes minoritter, i forbindelse med fellesskapets generalkapittel i

«Hvis lidelse er godt for sjelen, hvorfor får ikke vi lov til å gifte oss?»

Marokko nylig. De første fransiskanerbrødre ble sendt til Nord-Afrika av Frans selv allerede i 1227, og bortsett fra to kortere perioder på 1500- og 1800-tallet, har ordenen vært kontinuerlig representert i landet. Den opprinnelige oppgave var å hjelpe kristne fanger og ellers virke på det sosiale og kulturelle området. I dag står dialog med islamsk kultur og religion høyst på dagsordenen samt praktisk samarbeid.

I en preken i Rabat for sine medbrødre gjentok Carballo Frans' råd til brødrene som reiste ut i 1227: «Lev deres åndelige liv midt iblant dem (muslimene) uten opphissede diskusjoner og kontroverser, underkast dere, av

kjærlighet til Kristus, alle mennesker siden de er skapt av Gud.» Frans var den første ordensstifter som tok med et kapittel om misjon i ordensregelen, og den første som oppfordret til en «livets dialog» med muslimene, den gang ansett som kristendommens farligste fiender. «I en tid da krigen raste mellom korset og halvmånen, talte Frans profetisk om dialog, om en hjerterets dialog, om dialog med de fattige,» sa Carballo. Frans' anliggende var «et liv i saligprisningenes ånd» som motvekt mot vold og stridigheter, en «form for misjon som er tidløs» og fremdeles «det fremste evangeliseringmiddel». ZENITH

RATZINGER BEKLAGER SENTRALISERING

Til tider har Vatikanet blandet seg for mye inn i den lokale kirkes anliggender, sa kardinal Ratzinger, Troskongregasjonens leder, til journalister som dekket kardinal Königs begravelse i Wien den 28. mars. «Kanskje bør vi til tider være litt mer storsinnet i visse saker». Ikke utenkelig med «mindre sentralisering og mer desentralisering»: «Den Hellige Stol har intet forbud mot slikt. Viktig at «spørsmålet om enhet holdes present», men også at «kulturspesifikke faktorer får utfolde seg etter sin art. Her har vi ikke alltid den rette balanse.» I 1999 kritiserte kardinal König Troskongregasjonen for å slå for raskt ned på kritiske teologer, og beklaget kuriens «oppblåste sentralisme» og tendensen til å bemektige seg oppgaver som egentlig tilkom bispekonferansene.

Oppsiktsvekkende ord fra ham som gjerne kalles «Vatikanets vakthund», mente mange etter Ratzingers bemerkninger. Eller kanskje ikke? I boken *Jordens salt* (1996), en 'intervjubok' ved Peter Seewald, sier Ratzinger bl. a.: «Alle de store kirkene i de kristne land lider muligens av overinstitusjonalisering.» Man har «mistet

troens levende enkelhet av syne»: å være kristen er blitt «å tilhøre et stor apparat» og «vite om et utall av forskrifter og moralske dogmer... flammen som virkelig skulle lyse opp, vil ikke brenne skikkelig på grunn av all asken som dekker den». THE TABLET/NCR

IKKE ENESTÅENDE

«Vi må kompromissløst gjøre opp med kirkens medvirkning til at ondskapen har kledd og fortsatt kler seg i sakrale klær,» skriver Halvor Nordhaug, rektor ved Menighetsfakultetets praktisk-teologiske seminar. «Ingen kristne må tro at de av Gud er satt i en stilling som gir dem rett til å eie og forføye over sannheten på en slik måte at andres religionsutøvelse hindres. Både historien og teologien lærer oss dessuten at vi ikke kan anse den 'kristne kultur' eller den historiske og aktuelle 'kristendommen' som etisk og kulturell overlegen, for ikke å si enestående i forhold til andre religiøse fellesskap.»

LUTHERSK KIRKETIDENDE

NIGERIA: MOSKÉ I GAVE FRA KRISTNE

«Orji Uzor Kalu, den kristne guvernøren i delstaten Abia i det sørøstlige Nigeria, har reist et særpreget fredstegn i møte med de blodige konfliktene mellom landets muslimer og kristne,» skriver bladet STEG, organ for Diakonhjemmet. «Kalu har brukt 40 millioner kroner på å reise en moské i byen Umuahia i den muslimske delstaten Kano. Flere hundre tusen mennesker har mistet livet gjennom tiår med konflikter langs religiøse skillelinjer i Nigeria. «Moské-gaven har med medmenneskelighet å gjøre, og omtanke for andres religiøsitet,» sa guvernør Kalu, ifølge nyhetstjenesten ENI. Ved åpningen av moskéen omtalte den muslimske guvernøren i Kano sin guvenør-

**Vi er
i nærheten
når du
trenger oss**

NYTT HOVEDKONTOR:

MAJORSTUA 22 60 15 90
Bogstadveien 72

SENTRUM 22 20 79 05
Ullevålsveien 1 - Oslo

OSLO VEST 22 50 00 30
Harbitzalléen 14

OSLO ØST 22 67 28 80
Grensesvingen 7

DØGNVAKT

T. S. JACOBSENS
Begravelsesbyråer

kollega Kalu som «en sann kristen som vet å verdsette andres religiøse overbevisning». STEG

NY INSTRUKS OM MESSEFEIRING:

MISBRUK LUKES UT –

LEGFOLKS ROLLE BEGRENSES

Den 23. april presenterte kardinal Arinze dokumentet *Redemptionis Sacramentum* (Frelsens sakrament), en instruks eller rettleiding om messefeiringen med undertittel: «Om visse ting som skal overholdes eller unngås ved feiringen av den allerhelligste eukaristi.» Her er ingen «nye lover», men svar på den «bekymring og rådvillhet» en del katolikker har gitt uttrykk for overfor Vatikanet, sa kardinal Francis Arinze ved presentasjonen av instruksene. Det overordnede mål er å øke respekten for nattverdsfeiringen: «Den allerhelligste eukaristi rommer kirkens hele åndelige rikdom, Kristus selv, vårt påskelam og levende brød.» Ifølge erkebiskop Angelo Amato er det er ikke snakk om «bakoverskuende nostalgi, men om vilje til å sette liturgireformen og Det 2. Vatikankonsil ut i livet og fjerne misbruk som strider mot katolsk lære».

Dokumentet var ventet: I encyklikaen *Ecclesia de Eucharistia* (april 2003) påpekte pave Johannes Paul II at «mørke skyer av uakseptabel lære og praksis» truet med å skygge for nattverden, og han varslet nærmere regler. I september i fjor skapte et lekket, temmelig restriktivt utkast oppmerksomhet.

Redemptionis Sacramentum påtaler bl. a. følgende misbruk: bruk av eukaristiske bønner som ikke er offisielt godkjent av kirken, endring av godkjente tekster, bruk av annet enn rent, usyret hvetebrød (uten tilsetninger av noe slag) og legfolk som predikanter under messen. Instruksene setter klare grenser mellom prestens og legfolkets rolle under mes-

VISITAS OG PRESSEOPPSLAG

Som St. Olavs lesere vil kjenne til fra den øvrige presse samt Katolsk Informasjonstjenestes nettsider, hadde Oslo Katolske Bispedømme (OKB) i mars visitas fra to utsendinger fra Troskongregasjonen. Visitasen kom, ifølge pressemelding av 26. mars, «som følge av klager fra katolikker i Norge. Sentralt i disse klagen var en overgrepssanklage mot en katolsk prest fremsatt i 2002. Forholdet ble politianmeldt, men saken senere henlagt av politiet». Meldingen understreker at OKB «ser meget alvorlig på anklager mot prester, når det gjelder overgrep og misbruk av tillit», men slår også fast at «sakens juridiske status tilsier at den er av innenkirkelig karakter». Videre beklages «det mediefokus den har fått, når den fortsatt er til behandling».

Pressemeldingen kom etter et VG-oppslag om saken, bygget på lekkasje til avisen fra taushetsbelagte samtaler med en del katolikker i forbindelse med visitasen. Etter spekulasjoner i pressen fra anonyme katolikker bl. a. om biskop Schwenzers muligens usikre stilling på grunn av håndteringen av saken, gikk en gruppe katolikker ut med en støtteerklæring til biskopen, en erklæring som fikk bred tilslutning.

I et brev (1. april) til OKBs katolikker skriver biskop Schwenger bl. a. at «den direkte foranledningen til visitasen var en uakseptabel episode ved et kloster i Oslo. Episoden ble bl. a. innrapportert til Troskongregasjonen i Vatikanet og var utløsende for den visitas som har funnet sted. Men det har også vært andre forhold som katolikker har vært misfornøyd med over flere år, som Troskongregasjonen har blitt informert om, og som har vært medvirkende. Klager fra katolikker gjelder konkrete saker og den behandling de har fått. Kritik av saksbehandlingen gjelder dels det aktuelle klostrets overordnede, og dels retter den seg mot min egen medvirkning.»

Biskopen skriver at «visitasen har vært planlagt gjennom lengre tid», og han «ble orientert om muligheten allerede for ett år siden». Også nuntius, Vatikanets sendemann for Norden, er involvert i saken. Visitasen er «ikke egnet for videre diskusjon eller spekulasjoner», og biskopen anmoder «alle katolikker om å avvente resultatet [-] Det er Troskongregasjonen som behandler saken og [-] tar stilling til innsamlet informasjon».

At spenninger innen den katolske kirke i Norge skulle være et moment ved Troskongregasjonens visitas, slik den nevnte støtteerklæring hadde antydning, tror biskopen ikke: «Meg bekjent er også skillelinjer mellom såkalte liberale og konservative uten relevans for visitasen,» heter det i brevet.

(Pressemeldingen og biskop Schwenzers åpne brev finnes på www.katolsk.no – under «Nyheter», nærmere bestemt «Nyhetsarkivet», daterer 26. mars og 1. april.)

sen: Viktig å unngå «en slags klerikalisering» av legfolket og at presten overtar oppgaver som tilkommer legfolket. Legfolkets aktive deltagelse i liturgien – et viktig anliggende for Det 2. Vatikankonsils liturgireform – betyr ikke først og fremst «å gjøre

noe», men gjelder den enkeltes «indre deltagelse». Messens karakter av måltid nedtones, mens det understrekes at eukaristien «først og fremst er offer». Uttrykk som «celebrerende menighet/felleskap» skal unngås.

De hellige «kar» må være av

«solid materiale...allment oppfater som virkelig edle». Dagligdagse kar får ikke brukes, heller ikke slike som mangler «kunstneriske kvaliteter» eller er laget av «glass, steintøy, leire eller andre materialer som lett går i stykker». Å dele ut nattverden tilkommer normalt kun biskoper, prester og diakoner: Bare under spesielle omstendigheter får legfolk hjelpe til og da uttrykkelig som «ekstraordinære kommuniionsutdelere», ikke som «faste» utdelere, slik de kalles i dag. Bruken av «kirkelige assistenter», legfolk som administrerer presteløse menigheter, bør begrenses. Den gamle skikk med

gutter og menn som ministranter er «en edel skikk», som ofte kan føre til prestekall, men «piker eller kvinner kan også få tillatelse til å bistå ved alteret, avhengig av biskopens forgodtbefinnende og i overensstemmelse med de rådende normer».

Instruksen fastslår at «selv om hver enkelt troende alltid har rett til å motta den hellige kommunion på tungen, kan kommunkanter som måtte ønske å motta den i hånden, få lov til det i områder der bispekonferansen med Den hellige Stols godkjennelse har gitt sin tillatelse». Gjengifte skilte får ikke motta nattverden; alvorlig

synd må skrifies før man går til kommunion. Biskopene plikter å se til at regler overholdes, og at alvorlige brudd meldes til Roma. Og legfolk har «rett til å si fra om misbruk», i første rekke «og helst til den lokale biskop», men enhver har også «rett til å melde fra direkte til Roma», «det er selv sagt at det må skje i sannhet og med barmhjertighet».

(Instruksjonen i sin helhet på bl.a. engelsk, tysk og fransk finnes på www.zenith.org; tysk versjon også på den tyske bispekonferanses nettside: www.dbk.de)

Redaksjonsslutt 27/5 2004

PATER KALMAN HORVATH SJ IN MEMORIAM

Jesuittpater Kalman Horvath døde 18. mars 2004 i sitt fødeland Ungarn. Hans bortgang betydde for meg tapet av en gammel, god og konstruktivt kritisk geistlig venn gjennom flere decennier. Vi hadde mange heftige diskusjoner om teologiske og kirkepolitiske spørsmål.

Pater Horvath ble 84 år gammel. Som ung mann forlot han Ungarn, sluttet seg til jesuitordenen og ble prestevigslet i 1951 i Nederland. Han foretok korte besøk i Norge i siste halvdel av 1950-tallet for å gi sjelesorg til de ungarske flyktningene som hadde kommet hit til landet, ikke minst studenter som kom hit etter den mislykkede revolusjonen i 1956. Fra 1960 ble han her fast inntil han i 1990 flyttet til Danmark. Han bodde hos St. Joseph-søstrene på Grefsen i Oslo. De siste årene før han ble pensjonert, var han biskoppelig vikar for innvandrersjelesorgen i Oslo Katolske Bispedømme, fra 1981 til 1987. I Danmark tok han seg av sjelesorgen blant eldre ungarere. Han returnerte til Ungarn og kom til et hvilehjem der i 2001.

Pater Horvath sparte seg aldri når plikten tilsa det, og han måtte ta seg av den sjelesørgeriske virksomheten blant flyktningene, uansett hvor i landet de bodde – han reiste også mye i de øvrige nordiske land for å hjelpe folk i sjelenød og andre fortvilede situasjoner livet kan gi flyktninger. Intet var for lite for ham i prestegjerningen. Selv mente jeg og mener fortsatt at pater Horvath kunne ha spilt en mer utadrettet rolle i vår kirkes liv i det norske samfunn, hvis han bare hadde lært

seg bedre norsk og ikke bare hadde snakket ungarsk med sine landsmenn, som jo også var blitt norske statsborgere. Han var jo selv stolt over sitt norske statsborgerskap, og det hendte vi diskuterte politikk foran Stortingsvalgene. Jeg opplevde ham som en kunnskapsrik, klok og meget prinsippfast jesuittpater, med dypsindige betraktninger og holdninger som ble altfor få til del!

Pater Horvath var i sine beste år en staut, omtentksom, streng, men meget pastoral kirkens tjener. For ungarerne og andre flyktninger fremsto han som en klippe og et fast holdepunkt, slik jeg har oppfattet det. For søstrene på Grefsen skapte han mye glede og moro med sin kokkekunst (kryddersterke ungarske supper) og sin positive og muntre livsstil i hverdagen.

Sykdom kom til å plage ham i de siste leveårene. Men humoren fulgte ham. På syke- og aldershjemmet i Pilisvörösvar, hvor han var i sine siste leveår, fungerte han også som sjelesørger og prest. Under en av våre siste telefonsamtaler fortalte han om alle skriftemålene han måtte høre, men han syntes det ble litt mye når han hver gang måtte lytte til de fromme enkers hele livshistorie! Og så lo han godt. Selv om pater Horvath i 'sinn og skinn', som vi sier, var ungarer og var glad for at han fikk leve sine siste år i sitt fødeland, hadde jeg gjennom våre telefonsamtaler inntrykk av at han savnet Norge og sine mange spredtboende 'sognebarn' her.

Vi lyser fred over jesuittpater Kalman Horvaths minne.

Baby Johannessen

blikk på tiden

FLØYTER OG UTÅLMODIGHET
Atten år i fengsel, elleve av dem i en trang enecelle nesten uten kontakt med omverdenen; i hele to år stod lyset konstant på i cellen... Det var prisen den israelske atomteknikeren Mordecai Vainunu, nylig satt fri etter full soningstid, måtte betale for at han i 1986 fulgte sin samvittighet og lot Londonavisen *The Sunday Times* få tilgang til fotografier som viste at Israel, i strid med egne utsagn, var godt i gang med å produsere atomvåpen. Skjønt fri? Vainunu er pålagt slike restriksjoner i sin bevegelsesfrihet at man, som Nils Petter Enstad noterer i *Vårt Land* (5. mai), «må tilbake til sovjetregimets tid og system for å finne paralleller til det». Husker vi ennå Andrej Sakharov og hans ensomme eksil i Gorkij?

For Vainunu er situasjonen mer prekær, noe hans bror Meir påpekte dagen etter løslatelsen: «Ingen er så hatet i Israel. Ikke skygge av tvil om at han er i livsfare så lenge han er her i landet.» Neppe noen overdrivelse! En talsmann for den forbudte, men likevel høyst oppgående ekstrembevegelsen Kahane bedyret overfor utenlandske reportere at hans gruppe vil «følge etter Vainunu hvor han enn går. Han vil aldri kunne bevege seg fritt så lenge han lever». Emigrere får Vainunu tidligst om et år, om i det hele tatt. Og det til tross for at det er hevet over tvil at han ikke har flere atomhemmeligheter å røpe: Han hadde aldri noen høy stilling innen atomhierarki og sluttet ved Dinamo-prosjektet allerede i 1985.

I dag er kjernevåpenteknologien adskillig mer sofistikert enn den var for 19 år siden.

I skrivende stund har Vainunu, som ble kristen i 1986, tilhold hos den anglikanske biskopen i Jerusalem. Hans første ønske etter løslatelsen var å dra til St. Georgs-katedralen og takke Gud, men da det viste seg at hans, Vainunus, midlertidige adresse i Haifa var blitt lekket, fant Jerusalems anglikanske biskop, Riah Abu el-Assal, det best å la ham bli på kirkens område. Selv der er han langt fra sikker.

For svært mange israelere er Vainunu ingen modig varskuer, men en spion og forræder. «Hvorfor hater de ham slik?» spør engelske Bruce Kent, veteran blant atomprotestanter og gammel venn av Vainunu, i en artikkel i *The Tablet* (1. mai). Kent var blant de over 150 Vainunu-støttespillerne – noen fra Israel, men de fleste fra andre land – som ventet utenfor fengselet sammen med en høylydt og svært fiendtlig 'anti-grupper' da den 49 år gamle Mordecai kom ut med hånden løftet til et V-tegn, et uttrykk for at han ikke var knekket og intet angret. Dagen etter fikk Kent sammen med en håndfull supportere treffe Vainunu i haven ved St. Georgs-katedralen. «En uvirkelig ettermiddag,» skriver Kent, «der satt vi i solskinet og pratet og spiste pistachionøtter.»

Men altså: Hvorfor så hatet? Én ting er at Vainunu brøt et høytidelig avlagt taushetsløfte og avslørte den israelske regjeringens løgn: offisielt var landet en ikke-

atommakt. Mange regjeringer visste om saken, men så gjennom fingrene. «Jeg ville gjøre kjent det alle visste,» sa Vainunu en gang til sin mor. «Nå kan ikke regjeringen lyve lenger og si at vi ikke lager atomvåpen. Nå vet alle det.» Minst like ille som selve avsløringen er at Vainunu er «på kollisjonskurs med flertallet i Israel», skriver Kent. Vainunu har gjort det helt klart at han ikke støtter en jødisk stat, men ønsker en stat med fredelige og likeverdige sam eksistens mellom jøder og palestinere.» Dertil er han energisk atomprotestant. Slikt er ikke populært: «Noen av dem som har gjort Vainunu til en helt, er idealister som ser for seg en verden fri for kjernevåpen,» noterte *Jerusalem Post* den 21. april i år. «Andre prøver å utnytte saken i den hensikt å svekke Israel, et trekk i kampen mot den jødiske stat.» Nok et moment: Kort før han røpet atomprosjektet, var Vainunu, som nevnt, blitt kristen. Det kombinert med den politiske vanære ble for meget for hans ortodoks jødiske foreldre: Ikke lenge etter fengslingen kuttet de all kontakt med ham; broren Meir forble en trofast støtte.

Andre støtter kom til, et slags internasjonalt nettverk oppstod, ganske vanlige mennesker. I 1995 begynte det amerikanske ekteparet Nick og Mary Eoloff, begge garvede atomprotestanter, å skrive brev til Vainunu. Det som begynte som politisk støtte, ble raskt til varig vennskap og dypt engasjement. I 1997 var Vainunus helse-tilstand blitt svært dårlig, det

umenneskelige fengselsregimet tæret, og brevene til Eoloffs var foruroligende paranoide. De to bestemte seg for å adoptere Vainunu i håp om at det skulle kunne gi amerikansk statsborgerskap og muligens frigivelse før tiden. De håpet dessverre forgjeves, men i egenskap av adoptivforeldre – det hører med at de har seks kjedelige barn – ble de del av den håndfull mennesker som fikk lov å besøke Vainunu i Ashkelon-fengselet. Flere ganger i året reiste de to fra Minnesota til Jerusalem. De var der også nå ved løslatelsen.

Det var ingen nedbrutt mann de så komme ut av fengselet. Rett før løslatelsen skrev Claire Schaeffer-Duffy i den amerikanske publikasjonen *National Catholic Register*: «Til tross for alt han har lidt, er Vainunus sinn (sinn) intakt, støtte og bønner fra vanlige mennesker som forstod hans vitnesbyrd, gjorde at det ikke raknet for ham. Hans tro er sterk, og hans overbevisning om faren ved kjernevåpen er urokkelig. Selv om venner har oppfordret ham til å innta en lav profil, og selv om staten Israel fortsetter å true, sier Vainunu at han 'ikke vil gi etter, eller gi opp (FOLD), angre eller be om unnskyldning, late som jeg er døv eller holde munn'».

Atomtrusselen døde ikke med den kalde krigen, selv om vi gjerne vil tro det i disse nyterror-tider. Den romsterer rett som det er, senest da Pakistan, dagen etter Kongresspartiets seier i India, raslet med sine stridshoder. «I dag har åtte land kjernevåpen, og ikkestatlige organisasjoner kan godt være i ferd med å være i stand med å produsere sine egne,» påpeker Bruce Kent. Som minner om at «våren 2005 skal Ikke-spredningsavtalen for kjernevåpen av 1968 opp til revisjon for muligens siste gang. Hvis det ikke er noen positive resultater, kan avtalen godt havne i historiens søppelkasse. Tittelen til tross dreier avtalen seg ikke bare om spred-

ning, men om avskaffelse av kjernevåpen generelt [-] Listen over 'kjerneulykker' og feilberegninger blir stadig lengre ettersom de siste femti års historie avsløres. Det er på tide å bevege seg fra reduksjon av antall kjernevåpen til utryddelse av slike våpen.» Det er også Vainunus standpunkt. Ikke rart at Israel – og andre som f. eks. USA? – vil ha et sannhetsvitne som Vainunu i husarrest, med forbud mot kontakt med utlendinger!

*

En som ville gledet seg over Vainunus løslatelse, men rast over restriksjonene på hans bevegelsesfrihet etter sonet dom, er forfatteren, debattøren, samfunnsrefseren, dikteren, venstreradikaleren, katolikken og heltidsmedmennesket Johanne Schwarz, som døde i 1996, 65 år gammel. De siste årene av sitt liv arbeidet hun utrettelig for å få Vainunu ut av fengselet, den norske PEN-klubben belønnet henne med sin ytringsfrihetspris for bl. a. dette arbeidet. En symboltung pris, oppkalt etter journalisten og publisisten Carl von Ossietzky (1889-1938), som døde etter år i fengsel og konsentrasjonsleirer. Han var en av de første som advarte verden mot den opprustningen Tyskland, stikk i strid med fredsavtalen etter første verdenskrig, raskt var i gang med og som skjøt enorm fart etter Hitlers maktovertagelse i 1933. I det nevnte innlegget i Vårt Land trekker Nils Petter Enstad en parallell mellom Vainunu og von Ossietzky: «Det er verd å merke

seg,» skriver Enstad, «at Ossietzky ble fengslet og dømt allerede i Weimarrepublikkens tid, altså et regime som hadde samme demokratiske legitimitet som alle de regjeringer som har holdt Vainunu innesperret i 18 år.»

Men tilbake til Johanne Schwarz som, det bør skytes inn, var etnisk jøde, født i Wien; foreldrene unnkom nazistene i tide og slo seg ned i Sverige; til Norge kom Johanna som lektor i svensk på 1960-tallet. Hvorfor det nettopp var Vainunus sak som opptok henne så sterkt? spurte St. Olav i forbindelse med Ossietzky-prisen. «Det bare ble slik», var svaret. Selve rettssaken mot Vainunu hadde nærmest gått henne forbi, «men for et par år siden gjorde en venn meg oppmerksom på den, og siden har Vainunus skjebne ikke sluppet taket i meg».

Vi har opplevd en del varskuroper i den senere tid. Modige mennesker som, taushetsplikt til tross, har følt samvittighetsplikt til å blåse i fløyten om alvorlige misforhold, både innen militære og storkapitalistiske foretak. «Noen ganger,» skriver Bruce Kent i artikkelen om Vainunu, «går den moralske plikt foran den juridiske.»

Johanna Schwarz sa det slik i et dikt en gang:

Jag har alldrig lyckas vänja mig vid det som är ont.

Har aldrig fått den sortens tålamod.

Det er redning og håp i slik utålmodighet. Verden trenger mer av den. *Observatoria*

POSTVERKET BEKLAGER!

En del av våre abonnenter har gjort ekspedisjonen/redaksjonen oppmerksom på at de ved forrige utsendelse av St. Olav ikke bare fikk eget blad i kassen, men også eksemplarer adressert til andre med samme postnummer/i samme land. Vi har kontaktet Postverket, som beklager det som er skjedd, og lover å sjekke rutinene. Skulle det skje igjen, nøl ikke med å kontakte oss, så vi kan melde videre til Postverket.

Hilsen St. Olavs ekspedisjon/redaksjon

REDAKSJON: Unni Klepper, Joynt (ansvarshavende redaktør),
Olav Egil Aune, Arnfinn Haram o.p., Susanne Kjekshus Koch,
May-Lisbeth Myrhaug, Brynjulv Norheim

FASTE MEDARBEIDERE: Bernt Eidsvig, Liv Greni, Gunnel Vallquist

REDAKSJONSRÅD: Liv Bliksrud, Petter Bruce, Tove Bull, Arne Fjeld o.p.,
Nils Heyerdahl, Ingrid Joys, Pål Kolstø, Egil Mogstad, Else-Britt Nilsen o.p.

REDAKSJONENS ADRESSE: Akersveien 16, 0177 Oslo. Tlf.: 23 21 95 48 (redaksjonen)/
23 21 95 00 (ekspedisjon og adresseforandring). Fax.: 23 21 95 43. E-post: tidsskriftet@katolsk.no

ABONNEMENT: Årsabonnement kr. 240,- (Norge)/ kr. 250,- (øvrige europeiske land)/
kr. 275,- (andre verdensdeler). Bankgiro: 6210.05.14686

Design: Roger Jensen. Trykk: Viking Grafisk Digital AS, Oslo - Tlf. 23 14 28 00

ISSN 0802-6726

STOLAV

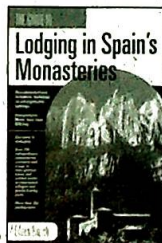
BOKHANDEL AS

Akersveien 14 - 0177 Oslo
Tlf. 23 21 95 55 Faks 22 36 02 63
E-post: bokhandel@katolsk.no
Nettbokhandel: www.stolavbok.no

ÅPNINGSTIDER:

Mandag - fredag: 10-17 - torsdag: 10-19 - lørdag: STENGT
Sommertider (f.o.m. 21/06, t.o.m. 14/08):

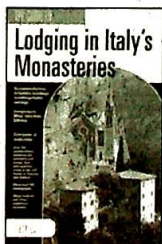
Mandag - fredag: 10-16 - torsdag: 10-18 - lørdag: STENGT
MERK: Sommerstengt 19/07 til 31/07

The Guide to Lodging in Spain's Monasteries

Mer enn 150 fantastiske klostere og slott i storbyer og innmurede landsbyer, hvitvaskede byer og nydelige fiskehavner. Inneholder mer enn 150 fotografier.

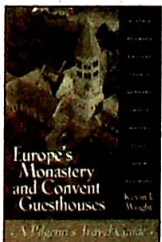
Heftet, kr 274,- (Anacapa Press)

The Guide to Lodging in Italy's Monasteries

Mer enn 400 utrolige klostere og slott, fra metropoler til klippelandsbyene i Toscana og Umbria. Inneholder mer enn 450 fotografier.

Heftet, kr 274,- (Anacapa Press)

A Pilgrim's Travel Guide:

Europe's Monastery and Convent Guesthouses

Den største kilden for klostergjestehus i Europa. Inneholder mer enn 450 omtaler av klostere i 20 land. Strålende for ferierende studenter, pilgrimer, historieelskere og alle som er interessert i klostere.

Heftet, kr 258,- (Liguori Publications)

Porto betalt ved
innleveringen P.P.
Norge/Norvège

KATOLSK TIDSSKRIFT FOR RELIGION OG KULTUR

VILKÅR

Jeg
er som
sand i et timeglass
som
bare
kan bli tid
ved
å falle

Ana Blandiana (født 1942)
i samlingen *Kanskje noen drømmer meg*,
gjendiktet fra rumensk av Ioan Valeanu og
Wera Sæther (Solum forlag 1990)

REDAKSJON

Olav Klepper Joynt

(ansv. redaktør)

Olav Egil Aune

Andreas Flaam o.p.

Arvidur Fiershus Kach

Ang Thhech Mydung